

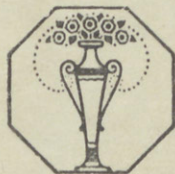
405425

~~ZÁRÓLÉP~~

NÁDUDVARI KRÓNIKÁK.

Összegyűjtötte :

FRANK JÓZSEF.

Dr. Cséke Sándor

éremelési részlet úrral

hitelesítéssel

Frank József

HAJDÚVÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSI
SZAKKÖNYVTÁRA

VI/2

1921

lettéri szedni

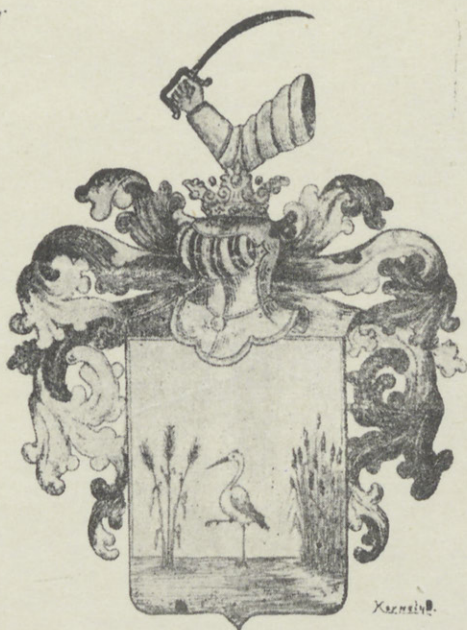
Nyomatott :

Márton Jenő könyvnyomdájában

KABÁN.

405425

~~ZÁROLT~~

Tisztelt olvasóim !

Midőn Nádudvar község történetének megírására vállalkozom, nekem, aki soha hasontermészetű dolgokkal nem foglalkoztam, nehéz munkám lesz s az eredmény talán fogyatékos munka, amit olvasóim megbocsátanak, hiszen nem tudományos munkásság a célom, hanem a régen történtek feljegyzése, hogy az a község irattára számára megőrizhető legyen, az érdeklődők elolvashassák s hosszú köztisztviselői működésüknek valamelyes eredményét tudjam felmutatni.

Segítségemre voltak ebben Balázs Lajos, akinek írásai sok értékes adatot tartalmaznak, valamint Zoltai Lajos dr. a debreceni muzeum ny. igazgatója.

A nádudvari csatára vonatkozó feljegyzéseket a Kiszalák Sándor itteni volt róm. kath. lelkész hasoncimű történelmi munkájából vettem, végül a háborus dolgok és a megszállás a Straub Sándor iratai segítségével készültek.

Az én tisztem tehát nem fog egyébből állani, mint a rendelkezésre álló adatok lehetőleg időrendben megörökítése, amit hiszem, hogy az utánam jövő generáció a későbbi események leírásával ki fog egészíteni, illetve folytatni, mert ha fontos az ország története, úgy annak egyik szemcséje szintén jelentőségteljes, méltó a feljegyzésre. „A történelem az élet mestere“ mondja a latin közmondás, a multból sokat lehet tanulni, okulni.

E talán gyengén sikerülő munka megírására késztet az, hogy olyan kort értem, amely eseményekben való gazdagságában az elmúlt időket messze túlhaladja, mert a mozgósítás elrendelése óta olyan sok világtörténelmi nevezetességű dolog pergett le moziszerűen a szemünk előtt, hogy alig tudjuk az eseményeket követni, másrészt a technika a repülés és elektromosság terén olyan csodákat művel, amelyet mi egyszerű halandók alig értünk.

Ebben a rohanó világban szükséges, hogy a régmúlt idők egyszerű élete megelevenedjék az utókor előtt, hogy abból tanuljon és megismerje az ember azt, hogy bármit és bármennyit haladt is, az ő ideje lejár és mindig jön egy újabb kor, telve új eszmékkel, új elvekkel s a természetszerűség az, hogy minden elavul, elmúlik és utána mindig új következik, amelynek ugyanaz a sorsa évezredek, évmilliókon keresztül.

Legyen az utókornak gondja rá úgy dolgozni, hogy az a község, amely olyan hosszú, majdnem évezredekkel telve tekinthet vissza még sokáig hasznos polgárokat neveljen s az évezredek mult adjon alapot arra, hogy egy másik évezredben minden egyes lakosa a községnek és a hazának minél hasznosabb és munkásabb tagja legyen!

A legrégebbi kor.

Nádudvar község hazánk egyik legrégebbi akott helye (oppidum) alapításáról hiteles feljegyzések nincsenek.

Emlegetnek „Nádvár“ nevet is, mint amely eredetileg az e helyen volt falu neve lenne, ez azonban beigazolást nem nyert s azért csak mint érdekességet említem meg, mert az tény, hogy a községet félkörben körülvevő nádassal benőtt Kösély és Hortobágy a tatár és török dúlások idején védelmi eszközül szolgált.

A honfoglalás előtt ezen a vidéken hunok, kazárok és avarok laktak.

A község nevét nádat termő, és nád-dal kerített udvarairól kapta, a község és környéke az Árpádházi királyok alatt I. Endre idejében 1046—1048. Béla hercegé volt, később 1063—1074. Salamon király uralkodása alatt fiai Géza és László hercegek kapják.

Endre és Béla, továbbá Salamon és testvérei között történt harcokban e vidék lakossága is résztvett.

1070. majd 1090. évben a kunok egyik törzse Palóc nevű vezérük alatt e vidékre betört és iszonyú pusztítást vitt véghez.

Az 1213—1220. évben a Kösély és a Rendek ér torkolatánál vár volt, a mai községháza és református templom helyén azonban a tatárjárás és törökdulás elpusztította úgy, hogy az 1588. évi összeírás már csak a romjait találja.

1609. évben, mikor a kállói hajdukat a községbe akarták telepíteni a Kösély felső ka-

nyarulatánál (ma Emődnek hívják) építettek ismét várat, mivel a telepítés nem történt meg (a hajdukat Böszörménybe telepítették) felsőbb parancsra ezt a várat 1616. évben lebontották.

A honfoglalás alatt e vidéken vonult keresztül Árpád Szabolcs és Tass vezérrel együtt, a Nyírséget és e vidéket meghódítván a honoszerzők, a mai Tetétlen község határában ütöttek tábornot a harc fáradalmait kipihenni.

Ebben az időben Ohat falunak (most puszta, a község északnyugati határánál) tulajdonosa Hohat nevű kun nemes volt, aki meghódítván a honfoglaló magyaroknak, Árpád birtokában meghagyja és megerősíti.

Innen Árpád seregével a Tisza felé vonul és a dorogmai réven kél át.

Községünk és környéke az 1103. évben Álmos herceg birtokát képezi.

Az 1146. évben a kereszties hadak ezen a vidéken vonulnak keresztül. A freisingeni Ottó püspök írja e vidékről, hogy a házak a falvakban és városokban náddal építetnek, a nép nyáron és ősszel sátrakban tanyázik, a közügyekben résztvesznek és háboru idején minden nemes, a jobbágyok közül pedig minden 7—10-ik tartozik katonáskodni.

Kandra Kabos 1898. évben kiadott „Váradí regesterum“-ában az isteni ítéletekkel kapcsolatban Nádudvar négyszer fordul elő 1212—1221. és 1232. év körül :

105. §. A biharvármegyeiek a tolvajok ellen erősen kitortek, Mika bihari ispán, az András királytól megbízott ítélő bíró előtt, ki

nádudvari Zacheus nevezetű pristáldusát is megidézvén a tolvajokat imutant törvényt látott fölöttük, Váradra küldötte őket. Ott kolond-falusi Forzó hordozván a vasat, igazolódott, Harsány faluba való áldozó megégett, hanem az egyházba menekedett. Okány-falvi Móríc elmarasztalódott, Irász faluba való Magló igazolódott. Peszerei Holl'ós elmarasztalódott, Borsód faluba való Kalandos megégett, de az egyházból kézoldásra nem jött ki. Gyántéfalvi Jákó a Farkas fia hordozván a vasat, lopvást tovább állott.

115. §. Nádudvar faluba való Bertalan megpörlötte a Pós fia Imrét ugyanazon faluból mondván, hogy Fáta nevezetű rabszolgáját erőnek erejével vette el tőle, a pedig felelé, hogy nem erőszakképen, hanem mivel Bertalannak Saturninis nevezetű atyja öt márkával tartozik vala neki, kettőt lefizetvén, háromnak fejében adta volt a mondott örökös szolgát és erre tanukat állított.

Mika bihari ispán azonban nem lévén megelégedve az előállított tanukkal, mind a két félt Váradra küldötte tüzes próbára Apáti faluba való János nevezetű pristáldus kíséretében, hol a szóban lévő Imre magába szállván, a szolgát visszaadta Bertalannak.

118. §. Barna és Izsó Nádudvaron pörbe fogának bizonyos Visata nevű falubelijöket, hogy két cselédjüket megvert és nyolc márkát erőnek erejével elvitt volt. Biráskodék Mika bihari ispán pristáldus vala János Apáthiból. Kik midőn Váradra jöttek volt tüzes vaspróbára, megbékéltettek, abban egyezvén meg,

hogy a birót és pristáldust kielégítik, Bansa pediglen és Izsó békesség okáért kérdésben forgó követelésöket egészen elengedik.

157. §. Bód Kolosvárának várnagya Igeben hadnagy, Izsák százados és Vadasa Kristóf ispán birói széke előtt, pristáldus lévén Fábían megpörlék Nádudvar faluba való Bansát és testvéreit, névszerint: Kamát, Izsót és Eleket állítván, hogy jött-mentek. Kik Váradra küldetve, midőn készségesek valának, hogy esküdjenek, szóban lévő ellenfeleik beismerék, hogy van három ekére való földjök, meg sem esketik őket.

Nem csoda, ha visszaretentek az istenítéletre bocsátottak, mert az abból állott, hogy mély vízbe kellett ugraniok, vagy tüzes vasat pusztakézzel megfogniok. Forró vízből kellett valamilyen tárgyat kivenni, vagy tüzes ekéken parázs fölött mezitláb kellett el sétálni, ami rendkívül kínos halállal végződött.

A tatárdulás községünket sem hagyja érintetlenül, a tatárok Kádár nevű vezérükkel e vidékkel együtt községünket is elpusztítják 1241. évben.

Az 1242. évben a tatárok kitakarodása után kevesen, akiknek sikerült elbujniok, visszajönnek, az éhség és döghalál pusztit közöttük, majd három évig a kunok pusztitanak el belőlük sokakat, ugyanazon században igen sokat szenved Debrecen és környéke az Oroszországból bevándorolt a Szent László és Endre királyok jóvoltából kiváltságokat élvező orosz urak és martalócaiktól, valamint a szomszédságban élő, pásztorsággal foglalkozó kunoktól.

Nádudvar község mai nagy határa több középkori, apró részben a tatárjárás, a kunokkal történt csatározások, részben elemi csapások következtében az Árpádházi királyok, Anjouk alatt, valamint a Hunyadiak korában elpusztult faluk helyén épült fel, illetőleg azoknak határaiból alakult ki, ezek a faluk a másfél százéves török hódoltságot nem érték meg, s egynémelyik teljesen nyomtalanul eltűnt, a másikat egy ér hirdeti, harmadikat tégladarak mutatják, s pásztormeséket hall róluk az ember, vagy tengerifosztás idején beszélgetnek tündérmeséket váraikról, kincseikről.

A régen emlegetett 1407—1410. években is olvasott, lakott helyek közül: Bojár, Hollós és Zádor nevű pusztákat ismeri a köznép.

Miséthelva, mely a Miséthey család birtokához tartozott az 1332—1337. években még egyházas falu volt, a család uradalmának központja, ehhez az akkor még kisebb jelentőségű Nádudvar lakott hely tartozott, 1487. évben már pusztának iratik és emlékét csak a „Misétér“ nevű ér őrzi.

Első ura Miséthey Miklós 1297. évben, majd fiai Sándor, Kuthur és Tabak az 1322. évben.

Ez a birtok beházasodás folytán 1407. évben Petri Derzs Lászlóra száll át, majd a Petri Derzs családba történt beházasodás folytán a Parlaghi család tart rá igényt.

Ez a falu a Hortobágy és Kösély folyók által formált háromszögben a mai Szelenczés és Serzug helyén terült el.

Sétér (Sehter) szintén lakott hely, falu volt a XIV. század elején, sőt, amint az ásatások igazolják, a mai Siter halom egy Árpádházi királyok alatt román stílusban, faragott kőből épült templom romjait takarja, 1410 körül pusztult el és később olvadt bele Nádudvarba.

Szent Iván nevű falu birtokháborítása miatt a Petri Derzsek (Kiszelák a Szent Ágota című művében „Dersy”-nek is írja) tiltakoznak a Szántai Lackfiak ellen, mert az utóbbiak a szentágotai, sétéri, hollósi, bolyári és péterdeákülési birtokaikat jogtalanul elfoglalták, ennek a falunak a nevét a Szent Ivánhalom és dülő őrzi.

A Derzsek nevét pedig a Derzs utca őrzi, tehát, mint erősen történelmi vonatkozású utcanév továbbra is meghagyandó.

Péterdeákülése (Peterdiák Illese) vagy Péterdeákülése az 1407—1410. és az 1426. években Nádudvar és a többi környékbeli birtokkal, illetve lakott hellyel van felsorolva a Petri Derzsek birtokában a Szántai Laczkfiakkal perlekedve birtokháborítás miatt.

A leleszi convent 1407-iki okmánya szerint Bolyár falut Miséthey Péter ad át sógorának Petri Derzs Lászlónak, ez a falu a kis Bojár dülőben feküdt, hogy hogyan pusztult el és mikor, arról feljegyzést nem találunk, ugyan ezen okmány említi a Hollós falut, amelyet szintén Petri Derzs László kapott a sógorától Miséthey Pétertől, mint örökséget, a Fástanya és Hollósnál a mai kabai határ mellett terült el.

Karatelek falu hasonlóképpen a Miséthey családé volt, Misétefalva és Szentágota között ma nagy Zádor néven ismeretes.

Szentágota ma Karcaghoz tartozik, nem csak lakott hely, tehát falu, hanem azon női zárda is volt a XIV. században.

Ákostelke a leleszi convent okmánya szerint 1410. évben a Parlaghi család birtokát képezte, szintén Nádudvar határába olvadt bele, emlékét csak elsárgult papiros, fakó betűkkel őrzi, sem a helyét pontosan nem tudjuk, sem a nép nem beszél róla.

A községtől északra a Hortobágy és Sárosér összefolyásánál a Szabolcsok nevű falucska állott fenn férfi kolostorral, ez Zám és Csekeföld néven a debreceni és nádudvari határba olvadt bele, a Kövesháza körül épült, házai elnéptelenedtek és V. László 1453. évben mint pusztát említi okmánylevelében. (1919. év április 23-án tuzsként elvitelünk alkalmával, ott mentünk keresztül és téglá-törmelékeket láttam a kocsi kerék alatt, kedély állapotom azonban nem volt alkalmas akkor arra, hogy azokat megvizsgáljam.)

Nádudvar község a XIII-ik századig vagy nagyon kicsi és kevés jelentőségű falu lehetett, vagy elvesztek az erre vonatkozó feljegyzések, mert amint előbb említettem, a tatárjárás idejég semmi jelentősebb esemény nem fűződik a község nevéhez.

Az 1407. évi leleszi convent fentmaradt okmánya igazolja, hogy Miséthey Kuthurnak Péter fia a maga, valamint a még gyermek

János nevű fia nevében is Karatelek, Szent-Ágota, Péter deákülése, Lese, Bolyárhollós és Séhtér, nemkülönben Nádudvar falvak egyharmadát és a Nádudvaron alapított egyház, templom felett való kegyuri joggal átadja Miséthey Sándor leányától származott Petri Derzs Lászlónak és Péter, János, Benedek, Erzsébet nevű gyermekeinek az őket megillető leányörökség címén.

1422. évben Petri Derzs László és fiai: Péter, Benedek, Gergely, Ágoston, Márk Zsigmond királynál panaszt emelnek erdélyi vajda Szántai Jakab a Szántai Lackfi fia ellen, mert birtokaikat el akarja venni, az ügy vizsgálatát Zsigmond király a leleszi conventre bizza.

A mai Derzs utcában terültek el a Petri Derzs család portái, tehát ezen utca jelentősége több, mint 500 évre vezethető vissza.

Mátyás király 1461 évben augusztus hónapban Budáról az erdélyi lázadók elnyomására tizenkétezer emberrel elindulván utközben a kunok szomszédságában Kenderes faluban szállott meg, hol Kenderessy Balázs és a többi nemesek megvendégelték, augusztus 31-én már Debrecenben volt.

Ezen utazása alkalmával volt Nádudvaron Mátyás király, itt adott nemes levelet Varju Pálnak (Varjufalvi előnévvel).

1502. január 26-án a leleszi convent bizonyítja, hogy Petri Derzs István özvegye Anna Petri, Léta, Geszteréd, Balkány, Nádudvar, Beszterce és Zelemér nevű Szabolcs megyei birtokait 200 forintért és 12 dénárért Perényi Gábornak elzálogosítja.

A kunok bírása és Magyarország nádora Báthory István 1521.-ik évben Nádudvaron írta alá azt az okmányt, amelyben Kakashegyes, most Kunhegyes község határa le van írva.

(1926. évben Páduában járván a százszobor terén találtam egyet, amelyikre rá van írva Stefano Battoreó, ami azt bizonyítja, hogy Báthory István a páduai egyetemnek volt hallgatója, de azt bizonyítja az is, hogy a Báthory család címere az egyetemen aula magnában a falba a többi nemes jeles családok címerei között be van ékelve relief alakjában).

Szapolyai János magyar király 1528. november 7-én Lengyelországból jövet Nádudvaron ment keresztül és Biró Gáspárnál szállt meg, aki a mai fogalmak szerint is rettenetes gazdag ember volt, mert 10.000 drb. eladó marhája volt többek között. Másnap november 8.-án Szerémy György udvari káplánjával misét szolgáltatván, innen Kenderesre utazott. A monda szerint kocsija a Nádudvar és Karcag közötti uton a Halomzug és Büte sarkánál a feneketlen sárban elakadt, ahonnan igen nehezen tudták kivontatni ezt, a helyet aztán a „Király gödré”-nek nevezte el a nép.

Oláh Miklós esztergomi érsek Hungária című könyvében 1537. évben Nádudvart, mint Debrecenhez közel eső szerzetes helyet említi.

A török hódoltság.*

Nádudvar a török hódoltság idejében körülbelül 1600-ig igen nevezetes mezőváros volt, Szabolcs vármegyéhez tartozott, az 1551. évi összeírás szerint 121 portája, 20

adómentes parasztcsalád, 59 szegény, 12 új ház, 3 elhagyott ház volt, 1500—2000 lélekszámmal, akkor már a környékbeli falvak beolvadtak, igen sok nemes ember lakja, akiknek utódai ma is itt élnek. A Kis Tóth család és Nagy Tóthék portái a Kis Tóth utcán és a Nagy Tóth utcán, a Nagy Tóthéké a szélmalom környékén terültek el ez összeírás idejében, a Kiss és Nagy Tóth utcák eredete majdnem 400 éves.

A nemesi családokat felsorolni nem az én tisztem, dr. Herpay Gábor vármegyei főlevéltárnoknak a vármegyei nemesi családokról írt könyvében feltalálhatók.

Az 1562. évben Parlaghi Pál és György jelentősebb birtokosai Nádudvarnak, ez évben ugyanis visszaszerzik birtokaikat a kabai Eszi Mihálytól.

Az 1566. évi szeptember 7-iki szigetvári csatában — amelynek utolsó epizódját Zrínyi kirohanását a mostani nagy tanácsteremben levő szép reprodukció megőrökíti — Nádudvar is veszít, egyik földesura Bajomy István, a szigetvári hős sógora török fegyverektől elesik, vele a Bajomy család fiága kihal és utána leánytestvére Bajomy Zsófia özvegy Pásztói Jánosné örökli birtokait, a többi között Nádudvar nagyrészét is bátyja hősieles magatartásáért és önfeláldozásáért, a birtokbaiktatást Miksa magyar király az egri káptalannal együtt végzi.

A nádudvari csata.

A XVI. század vége felé a törökök nyugtalanítják e vidéket, se szeri, se száma kisebb

nagyobb kalandozásaiknak, legnevezetesebb esemény az 1580. július 19-én a törökökkel vívott nádudvari csata, amely a félhold csufos megfutamodásával végződött.

Miután ilyen nevezetes fegyvertényt a történelem községünk határában többet nem jegyez fel, engedtessek meg nekem, hogy ezen eseményt részletesen megírjam.

A törökök 1552-ben elfoglalták Szolnokot és ez időtől kezdve folytonosan portyáznak és csapataik háborgatják községünk békés lakosságát is.

A törökök felbuzdulva a tulerőben rejlő sikereiken, az egész országot meg akarják hódítani, ebben megakadályozza őket Dobó István Eger vár hős védője, aki visszaveri a törökök kemény ostromait, olyan pusztítást okozva soraikban, hogy végül a török Eger vár bevételéről lemondani kényszerül és onnan vert haddal elvonul,

Szolimán jön ezután hódítási vággyal eltöltve, azonban Szigetvárnál elesik.

Rudolf király trónra lépven, az ország nyugalmit biztosítani kívánja s a portával 8 évre békét köt.

Am olyan volt ez a béke, hogy rendszeres háborút nem viseltek, de a török magyar összetűzések napi renden voltak, azért irtam előbb a törököt, mert azok harámbasáit üzte, hajtotta a vágy rabolni, öldökölni és békés polgárok javait bevett fej árán megszerezni.

Sok helyen azonban balul ütnek ki vállalkozásaik, mert a magyarok is megúvnán a

törökök rabló hadjáratait, összeszedelőzködnek és alaposan elpáholják a vezéreket bandájukkal együtt.

Zsámbék, Gábornok, Kanizsa, Szikszó és Nádudvar mellett sok török ott hagyja a fogát és a magyar vitézség elhárítja a lakosság feje felől a veszedelmet.

Szolnok várának ez időben Sásvár bég a parancsnoka, aki renegát a magyar Ugocsa megyei sásvári Sásváry családból származott, keresztnevéen János, igen kegyetlen, gonosz ember, aki a magyarokat gyűlölte, a várból folytonosan ki-kitört, a töröknek adót fizetőket ok nélkül öldöste, a király hiveit és katonáit elfogdosta, válogatott kinzással öldöste, a lakosság javait elrabolta, házaikat felgyújtotta, így gondolta Eger várának védőrségét kicsalni, hogy aztán lest vetve, megsemmisítse.

1580. év nyarán is kitört és már gazdag zsákmánnyal tartott hazafelé.

600 rabot vitt magával, mikor a magyar várak őrségei megsokalták rablásait és kegyetlenkedéseit.

Kolonics Bertalan az egeri őrség parancsnoka Borbély Endre és Rác István vitéz hadnagyával 400 gyalogos és lovassal kiindult Sásvár bég ellen.

A Tiszán átkelven, az ónodi várból 200 lovassal jövő Báthori Istvánnal egyesültek, előttük járt és a Tiszán átkelt Geszthy Ferenc diósgyőri várnagy, aki az ellenség mozdulatait figyelte. Hozzájuk csatlakozott a Szendrő vár őrsége Raibitz Albert parancsnok vezetése

mellett, akinek katonái „sléziai“ vértések voltak.

A két ellenséges sereg községünk határában a Töröklaponyagon (most Győry Árpád tulajdonát képező földön) találkozott, Kolonics és Báthori megijedve a török sereg nagyságától — Rác és Raibitz biztatása ellenére — csapataikkal vissza fordultak és hazaérkezve a magyar csapatok vereségét hirdették.

Borbély, Rác és Raibitz haditanácsot tartanak és elhatározzák, hogy honfitársaikat megmentik, a 600 rabszija fűzött magyart megszabadítják, vagy maguk is életüket áldozzák, de meg nem futamodnak, tehát 800 főnyi seregükkel megtámadják a 2500 főből álló török sereget, élénk tűzharc, majd kézitusa következik és hosszas, hősiesség után a török sereget szétverik, maga a vezér Sásvár bég sebesülve fut haza, serege pedig rendetlenül menekül Szolnok és Gyula felé.

A magyar seregek 400 törököt elevenen elfogtak, 300 elesik és 13 harci zászló jut a győzők kezére, fogságba esik Ali vajda, Musztafa szultán sáfárja, aki vitézi erényei jutalmául Geszthy Ferencnek jutott és tizenegyezer aranyat fizetett váltságdíjúl.

A csata után 600 magyar fogoly vált szabaddá, s a győzőket Egerben üdvözlésekkel, diadalmámmal fogadják.

Nádudvar ekkor oppidum celebre, népes, nevezetes mezővárosnak neveztetik és a mezőváros elnevezését megtartja az 1886. évi XXII. t. c. életbeléptetéséig.

Sásvár bég Onodnál újabb vereséget szenved, majd 1587-ben Nagykanizsánál kap ki, csufos csatavesztései miatt félvén a selyem zsinórtól, megmérgezi magát . . .

A török uralom alatt községünk elnéptelenedik, lakosai a folytonos zaklatás és erőszakoskodás elől Debrecenbe, Váradra, Kálló és Tokajvárába menekülnek, az 1580. évi őszeírás már csak 20 portát talál, nagyon kevés lakossal, a vár pedig romokban hever, melyet nem is építenek fel többé.

Az 1590. évben Petri Derzs Ferenc és Kékedy György jelentősebb birtokosok. Ebben az időben a személy és vagyonbiztonság igen gyenge lábon áll Nádudvaron és környékén. 1594. évben nyáron a betakarítás idején sok ezerből álló tatársereg tört be az Alföldre, ahol is a lakosságot leöldösik, jószágot és terményt elrabolják, az el nem vihetőt elpusztítják, köztük Nádudvart is felperzselik.

Az 1610. évben Kékedy János és Parlaghy Erzsébet házasságából származott György a maga, valamint Balázs, Zsigmond és neje Parlaghy Anna és gyermekei : Péter, János, György Zsuzsánna és Anna nevében ifj. Futó Mihály a maga és id. Futó Mihály és neje Parlaghy Erzsébet és gyermekei : István és Borbála nevében záloglevelet adnak Parlaghy Anna és férje Dengeleghy Miklós részére, mert a nádudvari, angyalházi és szentágotai birtokuknak, előbb Parlaghy Pálné, később Prépostváry Bálintné Csáky Annától való visszaszerzésére sokat költöttek.

Az 1622. évben Futó Mihály eladósodván, Rába Jánosnak zálogba adja a nádudvari és angyalházi földbirtokát (Angyalháza Nádudvar községhez csatoltatott és a még meglevő 1857/58-iki német adófékönyv szerint Nádudvaron fizeti a földadót és járulékait), Nagy András a hajduk hires kapitánya ez időben szintén földesur volt Nádudvaron, a határban ugyanis jelentős birtokai vannak.

A Sulymos hid és halom környéke 1633-ban a Sulymossy Péter birtokát képezi, a halmon állott később a Sulymossy csárda, (a Hortobágy e részében sok sulymot találnak, feltehető, hogy innen az elnevezés, amelyről aztán a család nevét vette).

A XVII. század közepén Kékedy Baláznak vannak nagyobb birtokai, emlékét a „Kékhalom“ őrzi.

1660. évben a törökök ismét betörnek Nádudvarra, e miatt a lakosság elmenekül, a buza aratatlanul marad, a lakosság a veszély elmulta után visszatér és télen lekaszálja a teljesen épen maradt kalászokat, amelyek alkalmasak maradtak kenyérnek.

Ebben az időben Szeidi Achmet budai basa II. Rákóczy György erdélyi fejedelem elpártolásáért iszonyu haragra gerjed és végig pusztítja az Alföldet úgy, hogy csak Debrecen városa marad épen. Nádudvar is utjába esvén, a házakat, templomokat felgyújtja, a lakosságot halomra öleti, az életbemaradt nőket és gyermekeket rabszijen viszi magával. Nádudvar és környékbeli menekülő lakosságot Debrecen

város határában fekvő „Vérvölgy“-nél lemészároltatja és a szintén Debrecen város határához tartozó „Basa“ halmán tábort üt.

Ez a kegyetlen mészárlás és pusztítás döntő befolyást gyakorol községünkre, a véletlenül megmaradt lakosság elszéled és a község 18 évig lakatlan pusztaság lesz.

Szeidi rablókalandja pusztítja el Angyalházát, amely nem is épül fel többé és Nádudvar község határába olvad bele.

Az 1686. év szeptember 2-án a török sulyos vereséget szenved Budavár visszavételével, a falakon Petneházy hajdúi az elsők, akik között sok nádudvari harcos tűnik ki rettenthetetlen, halált megvető bátorságával.

Budavár alól Váradra menekülő török azután nálunk is a békés lakosokon tölti a bosszuját, ebben az időben ismét elnéptelenedik és pusztává lesz a község 6 évig.

Lassan szüremlik vissza a lakosság és ismét helységet alkot, az 1693 évben a község feje Győry Mihály főbíró.

A török félhold már nagyon hanyatlóban van, érzi, hogy hatalma gyengül, nem sok ideje van hátra, rövidesen ki kell takarodnia, tehát, hogy legalább kárt okozzon, rablótatár rajokat bocsát ki, amelyek közül egy horda 1697-ben felperzseli és kirabolja a községet, a református templomban üt tanyát, azonban azt nem gyújtja fel.

Az újabb kor.

A XVIII. század eleje ismét keserű napokat hoz a községre 1705. évben a rácok

megtámadják, elpusztítják és felgyújtják a házat, a lakosság ujólag elmenekül, és 5 évig lakatlan a község.

*

A Rákóczi-féle felkelés idején szállingózik vissza a község lakossága, ezen háromszoros pusztulás után kezd fejlődni a község. Ez időtől az elemi csapások sorozata nehezedik a községre.

*

Az 1718. évben olyan nagy a szárazság, hogy a lakosság majdnem éhínséggel küzködik, az 1739. évben pedig az ázsiai kolera üti fel a fejét és igen nagy áldozatot kíván.

*

Az 1740—41-iki tél pólusi időjárást hoz, az október közepén leesett hó csak május elején olvad el, közben a fürgetegek és a nagy hideg emberben, állatban tetemes kárt okozott.

*

Egykoru feljegyzések szerint az 1754. évben a község nótáriusa Zágonyi György, hadnagya pedig az 1756. évben Varga András.

*

Az 1762. évben fellépett keleti marhavész a szarvasmarha állományt nagyon megritkítja.

*

1763. július 15-én született Nádudvaron Kövi Sándor író és jogtudós, a sárospataki jogakadémia tudós tanára.

*

A texas telkekre vonatkozólag 1766. július 30-án megegyezés jött létre, amely írásba foglal-

tatott az Ibrányi familiának 24, Hallereknek 8, Szunyoghéknak 3, Szathmári Király részre 4, Kiss és Szabóéknak 24, a Reviczkyeknek 2, Papéknak 2, Baloghéknak 3, Csekééknek 3, Győrieknek 1, Szalayaknak 10, Rásóéknak 2, Tóth részre pedig 1 telek jutott a 89 részre osztott taxás telkekből.

Az 1770 évben a hóolvadások és óriási esőzések következtében és Hortobágy és Kösély folyammá áradnak és a szennyes vizből a Hortobágy környékén csak a halmok látszanak ki, az ár sok épületet, állatot elvitt.

Városbíró ebben az időben Gál Márton, a notárius pedig Aranyos Mihály.

Az 1781-ik esztendő az egyiptomi 10 csapáshoz volt hasonló, valóságos sáskafelhők lepik el a községet, amelyek megeszik a lábönálló termést és annak fogytával a háztetőket, nyomukban éhség és nyomoruság.

Az 1793 évben június 14-én tartott földesurági összeírás szerint községünkben 90 jobbágy telek volt, (egy telek 32 kat. hold), (a felmérést Mária Terézia 1765-ben rendelte el, ezideig nem voltak földmérések, sem telekkönyvek) a többiek csellér, nemesi és földesuri birtokok voltak.

Az 1794. évben egy szem eső sem esett tavasszal, egy szem gabona sem termett, a

gabonaneműek annyira kifogytak, hogy a rozs ára egykoru feljegyzés szerint tizenötszörösére szökött fel.

*

Az 1797. év július egy szombatján olyan forró szél fujt, hogy az ember arcát úgy égette, mintha láng csapta volna meg, éjjélkor pedig oly hideg eső esett, mint télen szokott.

A papiros bankó 1800. évben került forgalomba és 10 év alatt annyira elszaporodott, hogy egy pár ökör 1000, egy tehén 500, rugott borju 100, egy kaszás napszám 4. egy jó cseléd csizma pedig 40 frt. lett.

*

Az insurrectió után azután 1811-ben jön a devalváció, a régi bankó egyötödét éri, sok embert koldussá tesz, a község nótáriusa ebben az időben Margitay Sámuel.

1816. évben január hónapban és március 29-én, olyan sok hó esett és olyan rettenetes fergeteg támadt, hogy a hideg és vihar következtében emberek és barmok hullottak és madarak fagytak rakásra; sok ház és épület a nagy hőtömeg sulyától összeroskadtt az olvadás pedig olyan sok vízzel árasztotta el a községet, hogy sok ház alapját meglazítván, össze omlott. Január 30-án Sisvay itteni postamester kocsisával és két lovával a hózivatarban elpusztult.

A zord tél után igen rossz termés lett, egy köből buza 40, egy köből rozs, tengeri 30, árpa 20 fronton kelt, az erdélyi oláhság nagy tömegben tódult e tájakra és közülök sokan éhen haltak.

Az 1817. év kipótolja az előző rosszat, olyan bő termést adván, hogy a buza, mely köblönként 80 frtra szökött fel, 6 frtért kapható.

*

Az 1824-iki feljegyzés szerint a község nótáriusa Borsos László,

*

1827. január 12-ére virradóra 5—6 óra között szörnyű, nagy égi háboru volt, utána rettenetes hóörgeteg, majd március 23-án olyan heves orkán támadt, hogy igen sok tűzfal és épület összedőlt.

Utána igen zord tél, kurta tavasz és rendkívül forró nyár következett.

Az 1829 30-iki tél igen hosszú volt, 137 napig tartott, két lábnál magasabb hó esett, utána árviz következett, a hideg tél és árviz emberben, állatban és épületekben igen sok kárt okozott, az itteni Sisvay család egyik tagja, aki akkor Debrecen város polgármestere volt, hivatali útja alkalmával Ondódon fagyott meg.

1831. július 29. napján az Északról jövő cholera, vagy epekór, szeptember 11-ig dühöngött, sok embert megölt, a református egyház 628 tagját, közöttük nagytiszteletű Somogyi Ferenc egyházvidéki táblabíró urat. A betegség jelenségei voltak: hasmenés, hányás, görcsök, zsibbadás, főfájás és olthatatlan szomjuság. A ragály tartama alatt járáskelés, istentisztelet, halotti tisztesség tétel betiltatott.

1832. évben a Grippe (náthahurut) nevű betegség, amely főfájás, köhögés és rekedtséggel járt, lépett fel járványszerűen, ez az év rendkívül aszályos és terméketlen volt.

1834. október 15-én reggel 7—8 óra között erős földrengés volt észlelhető. A termést egy szöcskefaj elpusztítja, nagy szükségét és nyomort okozván a lakosság között.

1836. évben József naptól kezdve egy szem eső sem esett, folyton szeles idő járt, a kutak kiszáradtak, sem széna, sem szalma nem termett.

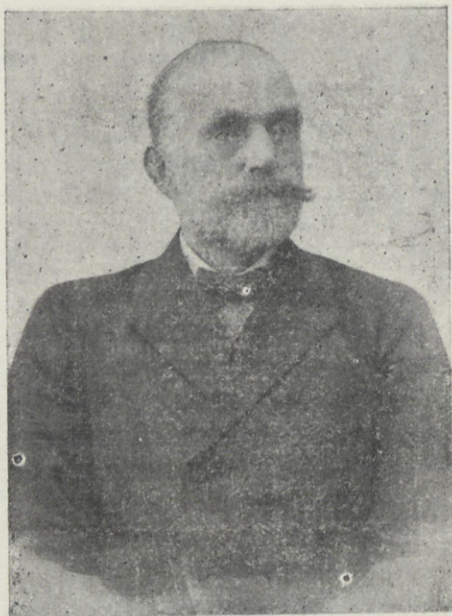
*

1836. évben született Nádudvaron igen régi, nemesi családból Rásó Gyula. E család tagjai általában kitűntek közéleti szereplésükkel, Rásó Gyula édesapja Rásó Lajos főszolgabíró és az 1848/49.-iki szabadságharcban kormánybiztos volt, nagyatyja Rásó János szabolcs vármegye főügyésze és táblabírája. Rásó Gyula előbb a nádudvari járás szolgabírája, később hosszú ideig a vármegye igen jeles alispánja, szigorú, de igazságos és nemesszívű első tisztviselője volt a vármegyének.

Ő építtette az első kőutat Nádudvarról Kabára Tetétlenen és Földesen keresztül a sápi vasuti állomáshoz.

1905. év december 31-én nyugdíjba vonult és 1917. évben november 27.-én halt meg Debrecenben.

Ebből a családból származott Rásó Lipót (1818) Szilágy vármegye alispánja, fia Lajos pedig ugyanannak főjegyzője volt.

Rásó Gyula
alispán.

A szabadságharc.

Az 1848-49-iki szabadságharc községünket igen nevezetes eseménnyel gazdagítja. Kossuth Lajos kormányzó Debrecenbe költözése alkalmával a kormánnyal együtt Nádudvaron vonul keresztül és 1849. január 4-én itt viszi keresztül a magyar szent koronát és a koronázási jelvényeket, amelyet vivő szekér a Halomzug és Büte sarkánál a mocsárban elakadt és felborult, a községből menő segítséggel vontatják ki a szekeret.

A korona és a koronázási jelvények egy éjen át községünkben maradnak abban a házban, amely most Demjén Lajos birtokos (1339. hsz.) tulajdona.

Nagy Sándor honvédtábornok a vesztett debreceni csata után 1849. aug. 2-án megmaradt seregével itt vonul keresztül és egy kémét a „Kabai ut” mellett felakasztat, azóta a dülönnek ezt a részét Akasztóhalomnak hívják.

A magyar csapatok elvonulása után az oroszok szállják meg a községet, akikről nagyanyáink igen sokat mesélgettek, szívesen ették a nyers tököt és a nyers ugorkát, egyébként számbavehető kárt a megszállás pár hónapja alatt az oroszok nem igen okoztak.

A szabadságharcban igen sok nádudvari ember vett részt és utána szenvedett kisebb-nagyobb börtönbüntetést, többek között a Halassy család számos tagja is hasonlóképpen bűnhődött lángoló hazaszeretetéért.

Érdekes Kiszelák Sándornak az 1852 évből másolatban maradt leírása.

Nádudvar község határa 45000 hold volt, ebből szántó : 13275, kaszáló : 2762, szőlő : 340, belső telek : 360, rét és nádas : 9582 hold, ennek egyrésze vízjárta, legelő 14373, haszontalan 4791 hold (1200 szőlővel. Megterem körül-belül 60000 pozsonyi mérőélet. Lakosának száma 6877, ebből református : 5634, róm. kath. 598, görög : 2, evangélikus : 5, görög nem egyesült : 3, zsidó 412.

Elöljárók : főbíró Szatmári György, törvénybíró Szivák Demeter, tanácsbeliek Ludmán Sámuel, Ács Nagy Lajos, Békési Mihály egyszersmind városgazda, Borsos Péter, Vécsei Sándor, Varga Lajos, Rásó Sándor. Jegyzők : Harsányi János I-ső jző 150 frt, Szücs Sándor II-ik jző 150 frt fizetéssel, adószedő s egyszersmind előfogati biztos, tömlőctartó Baranyi István, szállásoló Örsy Jánocs, hat kis bíró v. auunás, egy városkocsis.

A vasut építését a kormány 1849. évben elhatározta, akkor Karcag és Nádudvar között szerb foglyokkal meg is kezdte a töltés építését. Az eredeti terv ugyanis az volt, hogy a Debrecen-szolnoki vonalat itt vezetik keresztül, de a befolyásos és konzervatív gondolkozású földesurak, hogy földjükből a vasut céljaira ne kelljen adniok, keresztülviszik e terv megghiúsítását, ez a töltés ma is látható a Püspökladány-Karcag felé vezető ut jobb oldalán.

Megépuil a vasutvonal 1857. évben Püspökladányon keresztül és községünk majdnem 50 évig vasut hiján szekereken és kocsikon közlekedik, így hordják a postát eleinte Püs-

pökladányból, később Kabáról a posta a szabadságharcig a Sisvay, majd 1911-ig a Szombathelyi családé volt.

*

Az első gyógyszerész a környéken Nádudvaron állított fel, Walkó János felvidékről került gyógyszerész 1841. évben reáljogi gyógyszerész nyitására kap hosszas utánajárással engedélyt, a gyógyszerészt aztán veje Feyér József veszi át és 1916. évben bekövetkezett halála óta hasonló nevű fia vezeti; az első felállításakor a mostani 979. hsz. a. volt elhelhezve, majd Feyér József idejében a szomszédos 978. házszám alá költözik, ahonnan 1912. évben a mai téglából épült házba költözik vissza.

*

Nádudvaron 1848. évben született Főgel Simon, közkatonából lett tiszté, részt vett a boszniai occupációban és mint a cs. és kir. 38. Alfonz spanyol király tulajdonát képező ezred parancsnoka képviseli uralkodóját a spanyol udvarnál, 1913. évben nyugalomba vonul mint tábornok, 1918. évben halt meg, holttestét egy német krematoriumban utolsó kívánságához képest elégették.

*

Hogy milyen volt a közigazgatás menete községünkben, arról csak az azóta szétszaggatott, uri széken felvett jegyzőkönyvek és egyéb elkallódott hivatalos irások beszélhetnének, akik akkor éltek, azok közül senki sincsen életben, a járás szolgabirája Nagy István (a tavaly elhunyt Nagy Albert édesapja) a kősélszegi birtokán lakik és onnan irányítja a járás

ügyeit, ügyez-bajos emberek leginkább birtokán keresik fel, bizonyos időközökben törvénynapokat tart és meglátogatja községeit.

Nagyobb birtokaik vannak a Kubinyi, Bornemisza, Bodó és Ibrányiaknak (Jókai: Egy magyar nábob című kedves regényében örökíti meg) Komoróczy és az arany kulcsos dévaványai Hallassyaknak, ez utóbbiaknak sok ezer holdjuk van, a Bánomgáton tuli földek legnagyobb része az övéké volt, kuriájuk a mostani Népkör helyén állott, több hold belsőséggel, a régi kör helyiség tisztalak volt, a kastélyt valószínűen 40—50 évvel ezelőtt lebontották, mert én már nem emlékszem, hogy láttam volna.

Itt született 1822. aug. 30-án Halassy Ferenc és neje Vay Eulália bárónő házasságából Halassy Aloisia, Antónia, Heléna, Juliánna. A Halassy családból a szabadságharc és az 50-es évek elején itt laktak Albert, Zsigmond, Béla és Flórián.

Halassy Flórián (neje Jablonczay Joseffa) az anyakönyv tanúsága szerint itt született 1855. május 19-én Mária nevű leánya.

A szabadságharc után többen szenvedtek közülök börtönbüntetést abban való részvételük miatt.

Az ifj. Demjén Lajos tulajdonát képező Síttert ma is „Flóri” tanyának hívják, annak tulajdonosa a múlt század még második fele elején is Halassy Flórián volt.

A báró Vay család szintén nagy birtokos, br. Vay Sándorné Waldeck Matild grófnő válik

meg itteni birtokától 1918. évben.

A Rápolti Nagyok, a Reviczkyek, Szathmáry Király család, báró Mikos (Mikucs, br. Baldacci Antal volt katonatiszt és báró Incédieknek tekintélyes földbirtokuk van, majd a báró Balassa család szerez 1300 holdat, amely család fiágon kihalván, báró Ragályi Balassa Ferenc leányára báró Ragályi Balassa Karolin Lukács Endrénére száll át a birtok, aki 1927. évben parcelláztatja.

Lukács Ignác, majd fia Dezső szintén a múlt század közepén és végén 1000 holdon felüli birtokosok, a Virágos zug és Tökhalom képezi tulajdonaikat. Lukács Dezső érdekes alakja volt a századvégi Nádudvar társadalmának, erősen barna arcával, jellegzetes, csoszogó járásával és szürke napernyőjével. Közügyekben tevékeny részt vett, szereplő és szóvivő, nyílt eszű ember volt.

800 hold birtoka volt Ludman Sámuelnek, fia Ludány Lajos szálás alakját gyakran látni, nyílt házat vivő, a megyei életben szerepet játszó birtokos, fiai közül 1886. évben született Miklós dr. Hajdúvármegye részéről a felsőházba küldött tag gazdálkodik a régi családi birtokon, másik László dr. (1874. évben született) ezredesi rangban a debreceni helyőrség orvosfőnöke, Géza, (szül. 1875. évben) Hajdúvármegye nyugalmazott helyettes árvaszéki elnöke. Miklós dr. képviselte a vármegyét, mint egyik

kiküldött a New-Yorkban felállított Kossuth szobor leleplezési ünnepélyén.

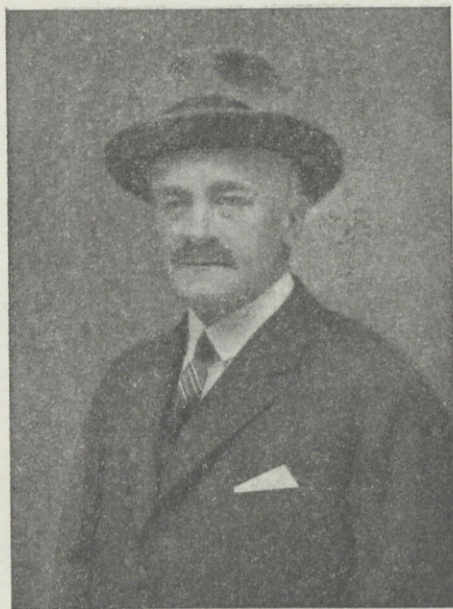

Dr. Ludány Miklós
felsőházi tag.

Molnár Endre 700 hold földje mellett igen szerény életmódot folytatott, különben ügyvéd és egy ízben a nádudvari kerület országgyűlési képviselője volt.

Birtokos volt még községünkben Tormay Béla földművelésügyi államtitkár született 1838-ban Szekszárdon, ahol atyja Tormay Károly dr. (született 1804) a szabadságharcig tiszti

főorvos volt. Innen Tormay Károly dr.-t Pest város tisztiorvosává választják meg, egész Európa művelt államait bejárta, hogy szaktudását fejlessze. A Nádudvari birtokot ő szerezte. Tormay Béla halála után birtokát örökli Tormay Géza dr. kereskedelemügyi államtitkár, a vasut állomásnál igen szép kertben lévő kuriája van, amelyben szabadságidejét és a külföldi utai fáradalmi kipihenésére szánt üres óráit tölti.

Dr. Tormay Géza
keresk. államtitkár.

Itt tölti a nyarat Tormay Cecile, Tormay Géza nővére, (franciásan írtam a nevét, mert mindenütt így láttam) jeles író, a jótékony és nemes célokért küzdő, az egész országban elterjedt Mansz megszervezője és országos elnöke; az ő műve többek között a helybeli hősök szobrán lévő jelmondat. Testvére még Tormay Béla dr. államtitkári rangban a postatakarék-pénztár vezérigazgatója, akit egy ízben hivatalomban voltam szerencsés üdvözölhetni.

Forrai Henrik, Fischbein Ignác és Hartstein Péter nagyobb birtokok tulajdonosai.

*

A szabadságharc után egyideig szomorú tespedés következik községünkre, német adminisztráció a Bach korszak alatt kizár minden fejlődési lehetőséget és automatikus közigazgatást.

Ebben a korszakban a földmivelés és a termés betakarítása meglehetősen primitív volt, keveset szántottak, a termést csak kézíerővel aratták és lóval hétszámra nyomtatták, a repcét az én gyermekkoromban is még lóval nyomtatták.

A lisztet 15 száraz malom őrölte, amelyet lóval hajtottak, kettőben én is voltam gyermekkoromban, a legutolsó, amely üzemben volt a mostani 166 b számú a Binder Lipót tulajdonát képező telken épült.

Az első gőzmalmot báró Mikos építtette az 1866. évben a katolikus temető mellett, azóta ezt legmodernebb nyers olaj motor üzemművel váltotta fel.

A kalászosokat 1868 év óta gőzcseplőgép fosztja meg burkuktól, a legujabb időben minden (a tengerit kivéve) magvat ezzel csépelnek és rostálnak is, legnagyobb részük magánjáró, a határban vagy harminc működik.

1863. évben épült fel a Kösély partján a Mester utcával szemben (24. házszám alatt) a szélmalom, amely természeti erők felhasználásával őrölte meg a gabonát, ez a szélmalom hosszú ideig Vad nevűé volt, majd György András helyezte üzembe, akinek elöregedése után 5—6 éve lebontották.

Szélmalom.

Községünk szülötte Frank Ödön dr. (1859) a budapesti tudományegyetemen nyert orvosi diplomát, sok ideig Fodor József világhírű egészségtan tanár mellett assistenskedik, majd külföldi tanulmányut után a m. kir. honvédséghez hívják meg, 1894. évben pedig az akkor rendszeresített közegészségügyi felügyelői állás egyikét nyeri el, mint ezen osztály vezetője államtitkári címmel ment nyugdíjba és csendes elvonultságban él Budapesten.

Dr. Frank Ödön
ny. h. államtitkár

A nagyváradí csász. kir. urbéri főtörvénytörvény-
szék 41/861 sz. 1861 február 9-én kelt másod-
foku ítéletével a debreceni első folyamodású
urbéri törvénytörvény-
szék 1860 július 10-én kelt 84.
sz. a. hozott ítéletét felülbírálja és Nádudvar
mezőváros határának urbéri szabályozása és
tagosítása iránt a „Nemesi közbirtokosság“-nak
a „Nádudvari volt jobbágyság“ elleni perében
akként ítélte, hogy az urbéri jobbágytelkek
számát 7-ben állapította meg és a következő
jobbágyok részére :

Báró Vay Miklós által öreg Mezei András-
nak 4/8, Tóth Bálintnak 4/8, Fazekas András-
nének Biró Mártonnal együtt 4/8, Borsodi
Nagy Andrásnak és Ferencnek együtt 4/8,
Zsom Andrásnak 4/8 telki állomány.

Báró Baldacci Antal által Sárközi János-
nak 4/8 H. Tóth Jánosnak 4/8 telki állomány.

Ezen ítélet a legelőilletményel ellátandó
urbéri zsellér telkek számát 350-ben határozza
meg.

Rendelkezik ezen ítélet a Halassy Ferenc
által Molnár Endre, Varga Gábor, Nagy Jánosné,
Vida János részére adott zsellértelekről, a báró
Vay Miklós által Vida Józsefné részére adott
zsellértelekről, a gróf Vay Dániel zselléreit tár-
gyazó határozat nem fellebbeztetett.

Helybenhagyja a Wodjáner „urak“ zsellé-
reire vonatkozó első bírósági határozatot.

Az Ibrányi Józsefné zselléreire vonatkozó
határozat nem fellebbeztetett.

A báró Baldacci Antal részén Frank
József telkét urbéri zsellérteleknek ítélte.

Rendezkedik a Ludmán Sámuel s jogédekesei részén a Gőz Ferenc és Wennes Józsefné telkeire vonatkozólag.

A Szathmáry Király Pál és Lukács Ignác zsellérei nem fellebbeztek.

A Szathmáry Király József részén Majoros József urbéri zsellér telkét változatlan hagyja.

Az Okolicsányi György részén Egyedi Sándor és Forgó András által közösen birt telket zsellérteleknek meg nem itéli.

A Halász Mihály zsellértelekei urbéreseknek ítéltettek, ezen ítéletet a Molnár Endre, Beke Jánocs, Papp István, Beke Márton, Darányi Mihály, Boza Kis Bálint, Nagy Gergely telkére nézve helybenhagyja, a Szombathi Ferenc telkére nézve azonban megváltoztatja, ezen telek birtokosát a szolgálatok további teljesítésére, vagy azok megváltására kötelezi.

A Finta Gábor örökösei telkén a Garai Gábor zsellértelekét helybenhagyja.

A Péczely Lajos részén Mihálykövi Mátyás a telke után megváltható szolgáltatás teljesítésére köteleztetett, míg Kun István, Lovas Ferenc, Kiss Sándor, Lovas Mihály, Kink Mihály, Kink István, Kerékgyártó György, Pál István, Bényei István, Mikó Gábor és Balog Sándoré zsellér teleknek ítéltetett.

A Szilassy család részén a Demjén Mihály, Demjén János és József, Bökönyi Ferenc, Gyulai Gábor örökösei Piros Sándor Csendes Jánossal, Nagy Ferenc Csendes Andrással, Gyulai Mihály örökösei, Lénárt Pál, D. Nagy

Lajosé urbéri zsellérteleknek, ellenben a Cséke János, Veres András, Kink Sándor örökösei, Bordás Imre Kovács György telkére nézve az azokat mogváltható majorsági zsellértelekekül megállapító első birói határozaton nem változtat.

Intézkedik a Molnár Sándor részén a Jakab Mihály, Molnár Lajos, Fekete Bálint urbéri zsellérség iránti követelésük elvetése tárgyában

A Molnár Mihály örökösei és Aranyos János elleni nyolc, a Rázsó György elleni hat, a Rázsó Lajos elleni hét, a Putnoky család elleni hat és a Márton Demeter elleni öt követelők telkeire is.

A Cseke Sándor részén a Székely István által kért urbéri zsellértelekre a Beke Mihály ily irányu kérelmét elutasítja. Az özv. Székely Ferencné telkéről intézkedik és Székely Istvánnénak az épületre vonatkozó visszaváltási jogát meghagyja, ugyancsak a Tóth Józsefné jogát helybenhagyja, a Böszörményi Ferenc telkét zsellérteleknek ítélte.

A Pappszász Lajos részén a Hódossy Lajos, D. Cséke József és Kiss Ferenc telkeit urbéri zsellérteleknek ítéli.

A Baranyai János részén a Hegedüs Mihályné, a Horváth Ferenc részén a Horváth József, Cs. Nagy Sándor és Zinger Péter — a Sántha Antalné báró Perényi Rozália részén Weisz József és Lichtág Sámuel — a Lovász Sándorné Kondor Mária részén Örvendi István — a Kósa Ferencné Fehér Ludovica részén a Varju István által támasztott urbéri

követelésekre vonatkozó alperesi fellebbezést elutasítja.

A Hodossy Bálint részén Biró Sándor és Beke István telkét urbéri zsellérteleknek ítéli.

A Baranyi József és Ludman Lajosné részén Vincze László, Szakál János, Mile Lajos, Fekete József, Benyó Mihály, Nagy István, Fazekas István telkét majorsági zsellértelekül ítéli, a Szász József zálogos birtok telkére is intézkedik.

Szivák Döme és Klára részén Varga Gáspár telkére vonatkozó első bírósági ítéletet helybenhagyja, a Cséke Mihály telke pedig földesuri szabad rendelkezés alatt marad.

A Hódossy Lajos részén a Czibere Józsefé urbéri zsellérteleknek ítéltetett.

A Kenéz András részén a Szakáll Gábor telkére vonatkozó első birói ítéletet helybenhagyja, hasonlóképen a Győry Lajos részén Ötvös Ferenc és Baranyi János telkére vonatkozó első birói ítélet változatlan.

A Hódossy Károly és testvérei „emberei” nem felebbeztek.

A Madarász Mihály részén Biró Sándorné Darányi Sándor — a Fehér Ferenc részén Tömöry Miklós és Kártyás Kiss Ferenc telkeire nézve az első bírósági határozat változatlan.

A Szunyoghy Anna örökösei részén a Forgó Istvánné urbéri zsellérteleknek ítéltetett.

A Neibert József részén Sz. Kupi Mihályné most Tompa Ferencné a Solymossy Bálint részén Bodnár Bálint — az özv. Zöldy Józsefné részén Hegedüs József telkeire nézve a birói határozat jóváhagyást nyert.

A nemes Szabó család részein nyitrai Nyitrai András — az özv. Kiss Mihályné részén Nagy Márton telkeire vonatkozó ítélet nem felebbeztetett.

A Kenéz István részén a Hornyák János telkére vonatkozólag az első birói ítélet helybenhagyatott.

Az Ács Nagy Lajos és testvérei részén a Dien István és Benyő András telkei urbéri zsellértelekké válnak.

A Szathmáry Sándor örökösei részén a Lea Sára Meiszsel Iczikné telkére az első birói határozat helybenhagyatott.

A Ludman Sámuel követelői közül K. Nagy Sándor, Markus András és B. Nagy Sándor telkeit urbéri zsellérteleknek nyilvánítja, a Bódi János és Friedman Márk telkére az első birói ítéletet nem másítja meg.

A Vattay János részén Gyenge János, Nagy Józsefné és Pikó Lászlónak Tyukody Imrével közös telkeit urbéri zsellértelekké változtatja.

A Molnár István részéni három telek változást nem szenved.

Az Ács Nagy József részén Szakáll István és Cseke Balázs — Szököts János részén Fábíán István — a Hódosy Sámuelné részén Nagy János telkei alperesek felebbeztetése ellenére az első birósági ítéletnek megfelelően ítéltetnek.

Ezen ítélet minden telek után 20 hold legelőt állapít meg és így 7 jobbágy telek

után	140 h.
350 zsellértelek, vagyis 436/8 telek után	875 „
két lelkész részére 2 telek után	„ 40 „
három tanító, két kántor 24/8 telek után	50 „
jegyzői hivatal részére 1	„ 20 „
Összesen :	1125 „
(1200 □-ölével)	

Azért részleteztem az ítéletet és soroltam fel az abban szerepeltek neveit, hogy ezekből, aki olvassa, úgy a régi birtokcs nevét, mint a telekhez juttatottét megismerhesse.

Ez az ítélet véletlenül került hozzám és egy hajszálon múlt, hogy a kályhában el nem hamvadt annyi sok régi, igen fontos történelmi nevezetességű okirattal egyetemben, ez után hajtották végre a tagosítást, amelyről a térképek földkönyvek ma is megvannak.

*

A mostani alispánunk Rásó István Nádudvaron 1875. évben október 11-én született édesatyja : Rásó Gyula alispán volt.

Tanulmányai befejezése után sokáig főispáni titkár, majd vármegyei főjegyző és rövid ideig főispán, főispáni működése idején, különösen az oláh megszállás alatt felbecsülhetetlen szolgálatot tesz a vármegyének, 1929. december óta a Pákozdy Sándor nyugdíjazásával megüresedett alispáni székben, a vármegye első tisztviselője, halk szavu, erős kezű, szigorú rendet tartó, igazságos ember, aki sorbajárja a községeket, hogy a néppel közvetlenül érintkezzék és mindenkinek igazságos panaszát

meghallgatja és a törvény keretein belül orvosolja. Fia: Gyula szül. 1903. Debrecenben vármegyei árvaszéki ülnök.

Rásó István

alispán.

Meg kell emlékezni még Cseke Sándor dr. árvaszéki elnökről, szintén községünk szülötte (1872), a közigazgatási pályán igen gyorsan haladt közigazgatási gyakornokból előbb aljegyző, rövidesen pedig a hajduböszörményi

járás főszolgabirája lett, 1913. év óta pedig Pénzes Sándor nyugdíjazásával az árvaszék elnöke.

Dr. Cseke Sándor
árvaszéki elnök.

Az 1880. évben szervezik az első segédjegyzői állást, amelyre Papp Sándor későbbi főjegyzőt választják meg, dotációja évi 200 frt volt.

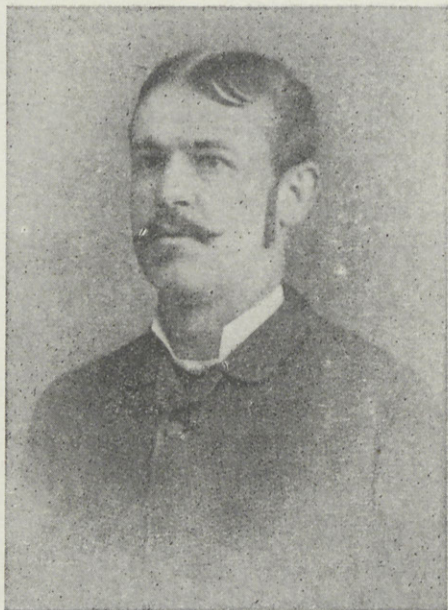
Ez időben a község ügyeit Harsányi Lajos I. jegyző vezeti, aki 1886. évben hagyja el öregség miatt hivatalát, az adóügyeket pedig Nagy Sámuel látja el, ő 1886. évben szerencsétlenül fejezi be életét. A község főbirája a gavallér Tóth Ágoston, törvénytiraja pedig sógóra: Ács Nagy József.

Az 1886. év augusztus 24-én kerül a község élére Papp Sándor szül. 1861. évben I. jegyzőként, csupa tettei, világos elme, kiváló szónok és olyan, nagy koncepciójú ember, aki sok mindent meglát és igyekszik a községet évszázados tespedéséből felrazeni, ami bizony nem megy simán, mert minden pénzbe kerül, a gazdaközönségből verbuválódott képviselőtestület mindig kerékkötője reformterveinek. Az ő hivatalba lépésével egy új korszak vette kezdetét a község életében, melyet a haladás, a fejlődés, az alkotások hosszú sora tesz nevezetessé, kiemelkedővé, amely alkotások az ő főjegyzői tevékenységével elválszhatatlanul lesznek összeforrvá minden időkre.

Mi minden történt községünkben ezen idő alatt, ki győzné azt elszámlálni, hiszen, aki 32 év óta nem volt a községünkbe alig ismerne rá!

Csak egyszerűen rámutatok a közdülő utak rendbehozatalára, a község utcáinak szabályozására, járdával ellátására, befásítására, a posványosálló vizek levezetésére, a közkutakra, kőutakra, a vasutra, a nagyobb részben újjonnan épült községházára a gazdasági ismétlő iskolára, az állami iskolára, a népházra, mint kiemelkedőbb alkotásokra, melyeknek létesité-

sénél elméje minden találékonyságáról az ügy iránti lelkesedésének egész buzgóságával, csüggedést nem ismerő, fáradhatatlan munkásságával ő járt elől, mindenütt viselte a legterhesebb munkát minden téren.

Papp Sándor

ny. főjegyző

Nemcsak szoros hivatali kötelességeit végezte mintaszerűen, kivette a részét a munkából mindenütt, ahol közérdekű ügy vagy áldásos intézmény szolgálatáról volt szó.

Ott volt az elsők között a Kölcsönös Segélyző Egylet megalakításánál, amelynek vezetésében 15 évig mint elnök vett részt, a Hitelszövetkezet, a Hortobágy-jobbparti vízlecsapoló társaság alapításában és vezetésében tevékeny részt vesz.

Évek hosszú során át ott látjuk a vármegye közgyűlésén, életrevaló eszméivel, felszólalásaival, ott látjuk a vármegyei jegyzők elnöki székében dolgozva hivataltársai és a közigazgatás javára, mint egyházmegyei főjegyző, később tanácsbíró munkálkodik egyháza javára.

Az 1886 október 2-án a képviselőtestület Ács Nagy Sándort (született Nádudvaron 1859) a II. (adóügyi) jegyzői állásra megválasztja.

*

A főszolgabírói hivatal Nádudvaron van elhelyezve, Nábráczky István a vezetője, az előde idején is Bánomgátnál (most a Virágos Mihály háza) van a hivatali helyiség, ahonnan később a Molnár György házába költözik (most Erdélyi Mária, Irén tulajdona), ott marad 1903 évig, amikor a főispán rendelkezésére Hajduszöböszlóra megy át, itt működik Nábráczky István főszolgabíró 1911-ig, amikor is szolgálati ideje letelvéen nyugalomba vonul és Debrecenbe költözik. Régi vágásu „ur“, de nyilteszü, társaságbeli ember.

Nábráczy István
ny. főszolgabíró

Fia Nábráczky Béla itt született 1881. évben,
ma a vármegye főjegyzője.

Nábráczky Béla
vármegyei főjegyző

Az 1888. év óriási árvízet zudit a községre, a Kösély nagyzási hóbertban szenved, olyanná dagad, szinte Dunának képzelhette magát, katonaságot rendelnek ki a gátak helyreállítására, vas csónakjaikat mint kis gyerekek bámulva nézegettük.

1889. évben épül a községi kórház (szegényház), melynek felállítását június 21-én veszi tudomásul a közgyűlés, ugyanekkor alakul az önkéntes tűzoltóegylet.

Ekkor készül az utcaszabályozási szabályrendelet, amely valósággal korszakalkotó a régi zeg-zugos rendetlenül épült község történetében, van ugyanis minden utcának szabályozási és építkezési vonala, amelynek betartását a háboru kitöréséig pontosan ellenőrizték.

1889 szeptember 7-én másodszori tárgyalás alkalmával szavazza meg a képviselőtestület a távirda állomás felállítását, az 1890. év tavaszán meg is valósul.

1900 évben furják az első földgázt adó ártézi kutat a Társaskör előtti köztéren, — ezt a kutat, — amely igen nagy mennyiségű földgázt adott, a képviselőtestület később halálra ítélte és betömette.

A következő évben furják a Ludman Sándor háza háta mögött lévő ártézi kutat, vizét állatitásra használják ma is, a gáza ellenben minden cél nélkül illan el a levegőben.

*

A község főbirája Fejér József, később községi pénztáros, 1918. évben visszavonul a közügyektől és 1927. évben 79 éves korában halt meg. Utána huzamosabb ideig Nagy Albert (Nagy István főszolgabíró fia) tölti be a főbirói tisztelet, intelligens, kissé külön ember.

*

Varga Károly állatorvos 1891 év február 25-én választatott meg s innen neveztetett ki jár.

m. kir. állatorvossá, 1901 évben Szimára helyezik, ahol most is cseh nyugdíjon tengődik.

1891. május 9-én választja meg a képviselőtestület dr. Halász Sándort községi orvossá, (szül. 1863. évben Hódmezővásárhelyen), ezen tisztséget 35 éven át viselte.

A 70-es években Tóth Károly a község egyik orvosa, majd másfél évtizedig Dr. Horváth Dénes, fiatalon 41 éves korában 1896 október 1-én halt meg. dr. Nágel Mór a másik községi orvos 1850—1886. halála után egyideig fia dr. Nágel Zsigmond a község orvosa, rövid működés után állásáról lemondott és Debrecenben nyitott fogorvosi rendelőt, három évvel ezelőtt hirtelen elhunyt.

Az 1900-as évek elején Enderseh-Leó dr. a másik községi orvos, aki azonban fiatalon hirtelen elhalt, azután a megválasztott igen tréfas Szutrély Barnabás félévi szolgálat után Budapestre költözik, ahol a rendőrséghez nevezik ki.

Molnár István dr. szintén egy pár évet tölt csak és 1906. október 12-én Kornhauser Sámuel dr. volt cs. és kir. ezredorvost választják meg községi orvossá.

A 90-es évek alatt épülnek a kő járdák és a Kabára vezető kövesut kocka burkolatot kap a községen átvonuló részén.

1901. évben Antalfy Jenőt választja meg a képviselőtestület állatorvossá, akinek 1905. évben Dévaványára menetele után Bartos

László, 1906. évben pedig Balla Ferenc. 1909. évtől pedig 1910 évig Almássy Béla látja el az állatorvosi szolgálatot, utána Jakucs Sándor következik 1926. évben bekövetkezett haláláig, 1926. évben Haála Albertet választják meg, aki ma is teljesíti az állategészségügyi szolgálatot községünkben

*

Papp Sándor főjegyző hosszú képviselő-testületi csatája után 1904 május 5-én nyílik meg a Kaba—Nádudvari vasut, s ezzel felveszi a község a kapcsolatot a külvilággal, mert bizony nagy hófúvások idején néha napokig nem járt a posta sem.

Ezt megelőzően egy jó évtizedig a Lázár Gyula által kezdeményezett „omnibusz” járt Kabára és szállította az utasokat Kabára és a Kabára érkező vonatoktól Nádudvarra. Élénk emlékezetünkben van még a később Fésüs József által felállított hasoncélú bárka, amelyet csuszós utban az utasoknak kellett feltolni a kabai vasuti átjáróra, mert bizony az agyonhajszolt gebék saját erejükből ilyen teljesítményre képtelenek voltak.

*

A 90-es években a munkásosztály és a birtokosok között a hosszú — talán emberemlékezet óta fennálló gazdasági ellentét, illetve bérharc kirobban és 1897. pünkösdi első napján véres zendüléssel végződik, amelynek során a csendőrség sortűzet ad le, ez Garai István halálával és több sebesüléssel végződik.

Lázár Gyula református tanító látta át először, hogy az elégedetlenség a munkások között részben azzal lesz levezethető, ha téli foglalkozást, tehát keresetet biztosít számukra, létre hozza e célból a mostani Háziiparosok Szövetkezetét, ahol a munkások gyékényből és fűz vesszőből lábtörlőket, kosarakat stb. fognak és azokat a szövetkezett tömegben értékesíti.

*

Az állami gyermekmenhely nádudvari telepére kiadott gyermekek száma annyira elszaporodik, hogy azok iskoláztatása céljából a telepörvos kezdeményezésére állami iskola létesül, első igazgatója Lázár Gyula, neje Szitkey Kornélia már előzőleg a községi iskola tanítónője az állami iskola felállításakor szintén tanítónője lesz az iskolának, Lázár Gyula később kartársaival meghasonulva Máramaros-szigeten veszi át az állami iskola vezetését, ahol ma is él.

*

Az 1906. év olyan bő áldással köszöntött be, hogy különösen a kalászosok szinte kanaáni termést adtak, volt olyan hold föld, amelyik 20 métermázsa búzát adott.

Az 1907. évben a marokkói sáska oly mértékben elhatalmasodik, hogy a kalászosok nagy veszélyben forognak, a m. kir. rovarügyi állomás kiküldi egyik assistensét, Zsedényi Gézát, aki drótkefékkel separteti halomszámra a sáskákat és pusztítja, segítsége a gólya, amely temérdekelt elpusztít, kiszívja a sáska nedvét,

szilárd részeit gömbbe préseli, eldobja, ilyen a Felsőszelencésen magam is sokat találtam.

A kérdéses időben, nyár elején Soós Gézának (akkor br. Vay bérlője) 50 hold buzave-tését ellepett a sáska és az teljesen elpusztult.

Azt mondhatnók, hogy a mult század vége és a XX. század legeleje a község fejlődése és virágzása érdekében többet jelent, mint az elmúlt egész életideje, ez a korszak az „aranykor” amelyben minden modern vívmány, egészségi és népjóléti intézmények tető alá kerülnek, így az 1908. évben telefont kap a község, amelynek fontosságát fölösleges ecsetelnem.

1908. év őszén a régi, vályogból épült községháza homlokzata a mai nagyságában fel-épül egy tanácsteremmel és 5 hivatali helyi-séggel, 1909 tavaszán beköltözünk az új butor-ral, benzin gázlámpákkal berendezett hivatali szobákba telve reménységgel és fokozott mun-kakedvvel.

Az 1911. év változásokat hoz, Nábráczy István nyugdíjba megy s helyette Ercsey Gyula igen fiatalon, egy véletlen esély folytán beke-rül a diszes főszolgabírói állásba.

Papp Sándor főjegyző, akinek nevéhez fűződik minden, ami egy község létalapját ké-pezi, kőut, vasut, járda, küzkutak, iskolák stb. kifárad, 1911. évben nyugdíjazását kéri és lemond a hajdúvármegyei községi és körjegy-zők egyesületének elnökségéről is. Még az év december 19-én betöltik helyét Unyi Gézával

és e sorok írója kerül ugyanakkor az 1907. évben kreált közigazgatási második jegyzői állásba, miután 1906 év október 12-ike óta Nádudvaron a közigazgatási segédjegyzői állást betölteni szerencséje volt.

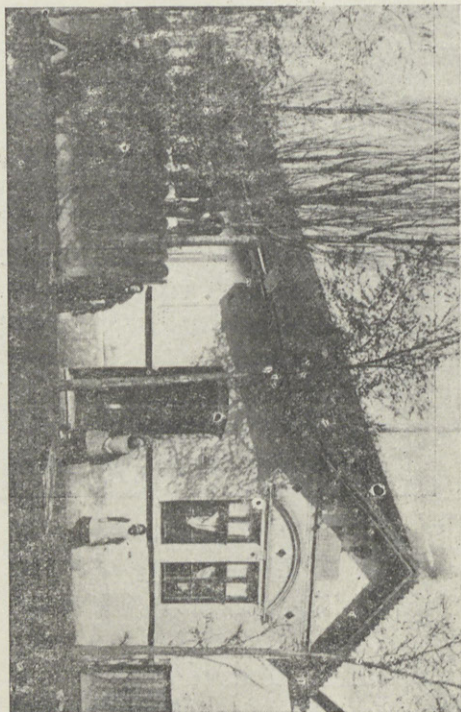

Unyi Géza
főjegyző

Nádudvaron közfürdő nem volt, magánosok közül is csak egy-kettőnek van fürdőszobája, 1911. évben Kovács Gábor a mázsaházal szemben lévő telkén ártézi kutat furat és

ennek vizét földgázzal melegítve, fürdőt létesít, amely ma is üzemben van. Kovács Gábor igen eredeti jó eszű ember volt, vagy 10 évvel ezelőtt, mint italmérőt kihágásért megbüntette a szolgabíró 50 korona erejéig, az ítélet kihirdetésekor megkérdezte tőle, hogy belenyugszik-e vagy felebbez, Kovács Gábor nagy lelki nyugalommal kijelenti, „az ítéletben nem nyugszom meg, hanem lejobbezok”.

Kovács Gábor-féle fürdő.

1913. évben Ács Nagy Sándor adóügyi jegyző elmebaj folytán nyugdíjba ment és az

év őszén meghalt, helyette 1913 június 23-án választanak meg adóügyi jegyzőnek és utódom Czeglédy György, aki 1926. évben végelbánás alá kerül és nyugdíjazzák.

Talán egy kissé sokat foglalkoztam önmagammal, ezért elnézést kérek, hiszen minden emberben van egy kis hiúság, s ha ez az volna, úgy kétszeres megbocsátásra van szükségem.

Amit ezután fogok elmondani, annak legnagyobb részét magam is átéltem, mert a mintegy 40 év óta szövődő események a szemeim előtt folytak le és a legujabban történteknek pedig magam is részese vagyok.

*

Az 1913. évben a főutcán és a járda nélküli mellékutcákon betonból készülnek a gyalogjárók, amelynek tartóssága és könnyen tisztítható volta minden más anyagból készült gyalogjárót felülmul.

Ebben a korszakban a község társadalmi élete talán a legkiegyensúlyozottabb, minden réteg megtalálja a maga helyét, munkakörét, a régi eszem-iszom kort a haladás, a munka váltja fel.

A társadalmi osztályok megfelelő egyesületekbe tömörülnek, amelyek csendes mederben működnek; legtöbb tagot számlál: a Népkör, jobbára a munkásosztály egyesülése, a Társaskör az intelligens elemet és a jelentősebb gazdákat fogadja be tagokul, míg a gazdák tömege a Polgári kört és Függetlenségi kört látogatja, az iparosok és kereskedők pedig az Iparosok és Kereskedők körébe egyesülnek.

A század elején a község élén Molnár András, majd Fekete Gábor főbíró áll, akit a háboru alatt Mészáros László vált fel.

*

Az 1913. gazdasági év igen száraz, aszályos, a gabona termésben sok kárt tesz a hosszú, eső nélküli tavasz és nyár. Sok gazda, aki reménységgel várta az ujat, csalódottan vette kezébe a koldusbotot.

*

Most tartsunk egy kis szünetet és tekintsünk hátra ; az új korban erős fejlődést látunk, amelyhez hozzájárul az is, hogy a 90-es és 900-as években több nagy birtokot parcelláznak (Nádasszeg Virágoszug, Kisbojár stb.) a Sziken és a Szathmáry kertben, Völgyaljon (a Márton László házatól a vén kertig) egész új városrész épül, ahol kis gyermekkoromban legelők és mocsarak voltak; most aztán tegyük pontot, haladás, fejlődés és egyéb szép szavak helyett jön hosszú ideig a bánat, bosszúság és keserőséggel teli korszak, szép, könnyű élet helyett jön a megpróbáltatás, a sanyaruság, a visszavonás és széthuzás ideje, amelyből lesz-e feltámadás, jön-e megújulás, nem tudjuk, de érezzük, hogy így nincs rendén, így élhetünk, kinlódhatunk valameddig, sokáig nem! Hogy ebből a sötétségből mikor fog világosodni, embernek nem adatott tudni. Bizzunk benne és merítsünk erőt a történelemből, hogy az országunk el nem veszhet, amit abból elvettek, majd egyszer visszaadják talán könnyebben, mint, ahogy sejtethjük.

A világháboru.

Az 1914. világtörténelmi nevezetességű évszám, amelyet az utókor talán sokezer év múlva is emlegetni fog, hacsak még nagyobb események el nem halványítják, a hadi technika és emberpusztító gázok fejlődése erre enged következtetni, — ha nem is a közeljövőben, de valamikor egymáson is megkísérlik az emberek, hogy hogyan lehetséges esetleg egy ország, vagy még nagyobb embertömeg kiirtása!

Mikor az ujságok közölték, hogy Ferenc Ferdinándot, az osztrák-magyar trón várományosát június 28-án Sarajevóban meggyilkolták, homályos sejtelem élt bennem, hogy nem egyszerű merényletről van szó, hanem nagy dolgok vannak kialakulóban, ez pedig nem utólagos jóslás, nem az én távolbalátó képességem következménye, hanem az alábbirtak alapján leszűrt életigazságok bekövetkezése.

1914. év április 17-től május 15-ig fegyvergyakorlatot töltöttem Spalatóban, ahol a lakosság legnagyobb része horvát, akik a Habsburg uralmat nehezen tűrték.

A háztulajdonosnő: Inez Barbaric, akinél e fegyvergyakorlat tartamára kijelölt lakásom volt, egyik beszélgetésünk alkalmával kijelentette, hogy nekik tulajdonképen Petár a királyuk és Ferenc József csak rájuk oktrojált uralkodó.

Spalatóból hazajövet a Fiuméba vivő hajón megismerkedtem egy akkor magamkoru budapesti postatiszttel (a nevét nem jegyeztem

fel és azóta elmosódott emlékezetemben) közöltem vele beszélgetésünk során a spalatói háztulajdonosnőm véleményét, mire az illető postatiszt előadta, hogy bejárván Dalmátiát és Boszniát, úgy látja, hogy a közeljövőben nagy események fognak történni, amelyek tettekkel igazolják a dalmaták és általában a délszlávok ellenszenvét a monarchiával szemben.

Sejtelmem, amelyet e két elmondott körülmény táplált, valóra vált, amikor július 25-én megjelentek a mozgósítási parancsok.

Az első napok a községházán mozgalmak voltak, a katonák jelentkeztek, hozzátartozóik sirtak, jajveszékelték, a legkevésbé sem volt lélekemelő látvány, némelyik 5—6 gyermekes családanyát hagyott itthon, nem tudván, vajjon a sors kedvez-e neki, visszajön, vagy pedig hazájától, otthonától, családjától távol hunyja le örök álmra szemeit.

A laktanyák Debrecenben igen népesek voltak, egy kis bizonytalanság látszott mindenütt, nem tudták a bevonuló embertömeget elég gyorsan elhelyezni, beosztani.

Innen bevonult 1850 ember, akik közül elhalt, elesett, 478, megrokkant 121, hadiözvegyet hagyott 92, a hadiárvák száma 120, hadifogoly 154, sebesültek száma 425, kitüntetését kaptak 356-an.

Augusztus első napjaiban már ide is jönnek sebesültek, (az első volt Károlyi Gábor, lábujjlövéllel) szemükben tétova tekintettel, bizonytalansággal és rémülettel, az oroszok rettenetes erővel támadtak, óriási erejük rémületet keltett katonáinkban.

Lemberg kiűritése után 1915 június 23-án az első osztrák honvéd ulánus ezred pótzászlóalja Fulnekről ide menekül br. Schenk ezredes parancsnokkal. A pótkeret hosszú hónapokig állomásozott nálunk, tisztjeik a község társadalmi életébe egy kis élénkséget, a háboru okozta deprimáltságban talán egy kis megnyugvást is keltenek.

A parancsnok helyettese Boschina Antal őrnagy érintkezik leginkább a előljárósággal, s mivel én néhány szót tudtam németül, egy és más hivatalos dolog elintézése közben alkalmam nyílt vele több ízben beszélgetni, igen kedves, közvetlen ember, aki a polgári lakosoknak igen szívesen segített, ahol szerét ejthette.

A hivatali élet a világháboruban rendkívül nehéz, a lakosság teljesíthetetlen kívánságokkal jön fel nap-nap után, ami érthető a legnagyobbbrészt kenyérkeresőt nélkülöző, többszörös családanyáknál.

Értesítés jön egy-egy hősi halottról, feleségével vagy szüleivel közlendő a haláleset . . . hát ezt így leírni, igen könnyű, de tudatni valakivel, hogy legdrágább hozzátartozója nincs többé, olyan feladat, amit amikor csak alkalmam volt, elhárítottam magamtól.

A nádudvariak általában a cs. és kir. 39. gyalogezred — 16 huszár — valamint a m. kir. 3 honvéd gyalog és a 2 honvéd huszár ezredhez vonultak be, eleinte a szerb, orosz, majd az olasz frontra kerültek, rendkívül sok a kitüntetett és hősi halott közülök.

Az 1915 év tavaszán a vöröskereszt az állami iskola magyar stülü, legújabb épületében 30 ágyas kórházat állit fel, amelynek vezetője dr. Halász Sándor községi orvos. Az edények és ágyneműek közadakozásból kerülnek össze és a kórház több mint egyéves működése után megszünvén — a községi szegényház részére adattak át.

Az ulánusok 1915. december elején elhuzódnak községünköl és 1916. szeptember elején ismét katonaságot kapunk, a gyulafehérvári árkász (sapeur) zászlóalj pótkerete ide menekül és pár hónapos tartózkodás után távozik innen.

A háboru első évében igen gyakran gyűjtöttünk élelmiszereket, kalácsokat és átvittük Kabára és Püspökladányba az átvonuló katonáink számára, még akkor igen gazdagok voltunk élelmiszerekben és megesett, hogy hivatali helyiségemben az önként adott szebb-nél-szebb kalácsokat elhelyezni nem tudtam, bezzeg a háboru további évei ránk is szűkösebb időket hoznak és bizony fölöslegeink már nem igen vannak.

Az 1916. év igen csapadékos, olyan sok eső esett, hogy az ugynevezett „Sziken“ épült házakköl husznak az alapja elázott és le kellett bontani, egynémelyik még ma sem épült fel.

Az 1916. évben az oláhoknak Erdélybe történt betörése idején igen sok erdélyi, székel család menekült hozzánk, akiket a lakosság szeretettel fogadott és minden szükségessel testvériesen ellátott.

Az 1917. december 10-én a Társaskörben a hadbavonultak szegénysorsu hozzátartozói javára felolvasást tartottunk, ennek folyamán már érezni lehetett, hogy nemcsak a katonák, de bizony a polgárok is megunták a sanyargatást és véráldozatot.

1918. év tavaszán Berkovits Lajos, Soós Géza és Papp Sándor megszerzik a nagy gőzmalmot, azt újjáépítik és modern nyers olaj motorokkal szerelik fel, ma is a környék egyik legjobb lisztjét állítja elő.

1918. év nyarán 120 bécsi iskolás gyermek került hozzánk 2 tanító és 5 tanítónő vezetésével, mikor az állomásra érkeztek, kalácsokat osztottak ki közöttük, meglepetésükben azt kérdezték, vajjon ez is lisztből van-e, mert ilyen szépet és jót ők Bécsben nem láttak és nem ettek.

A nagy szünidőt itt töltötték, jól viselték magukat, jó sorsukat szüleiknek is megírták, akik eljöttek gyermekeiket meglátogatni és látogatás örve alatt ők is ettek egy kis jó kenyeret.

Engem is meglátogatott a „kosztos fiam” apja Hans Honsa bécsi postatiszt, akivel elbeszélgettünk a háborus eseményekről és a békekötésről, úgy ábrándoztunk a békéről, mint egy eljövendő boldogságról, amellyel a szivekre nehezedett lidércnyomás meg fog szünni, a lelkek felszabadulnak és megkezdődik a harci dicsőségek után a békés polgári élet.

Amint azt a következmények mutatják, a mi jövőbe látásunk nem vált be, egészen megfordítva ütött ki a dolog, Ausztriától elsza-

kadtunk, mindenki megtépázott bennünket, még az elválaszthatatlan, a hűséges fegyvertárs Ausztria is kihasított országunkból egy darabot. Lesz még ez máskép is!

Az egész háboru alatt a hadbavonult férfiak munkáját orosz, szerb, montenegrói és olasz foglyok végezték, akik a forradalom kitörésekor elszéledtek és visszamentek hazájukba.

A háboru utolsó évében már sokszor kell élelmiszereket requirálni, hogy a nem termelőknek is jusson és az élelmiszerek helyes elosztása céljából élelmezési hivatal létesül; amely a Társaskör községháza felőli részében lévő termében működik Váczy Endre állami tanító vezetése alatt.

A Károlyi forradalom kitörése nálunk is érezteti hatását, a hazajött katonák, régi ismerősök haragos arccal néznek embertársaikra és látszik a szemükben a négy esztendő alatt felkorbácsolt örökös haláltánc okozta nyugtalanság, szokatlan idegesség.

November 5-én Veres Géza ref. lelkész elnöklete alatt megalakul a „Nemzeti Tanács” 30 taggal, a társadalom különféle rétegeit veszi fel, legnagyobb részt élelmezési kérdésekkel foglalkozik, ami akkor nagy probléma volt, mert a hus, zsir, cukor, petroleum és egyéb közszükségleti cikkek beszerzése egyrészt elzárt voltunk miatt, másrészt a készletek a háboru alatt való teljes kifogyása következtében sok nehézségbe ütközött.

A tárgyalások igen izgatott és szokatlan hanguak voltak, az Oroszországot járt foglyok

között sokan egyenesen anarchiát követelnek. A gyűlések nyilvánosak voltak és a tárgyalás menetét illetéktelenek beleszólása gyakran zavarta.

Mikor Tisza István gróf meggyilkolásának híre érkezett hozzánk, mélyen megrendített bennünket, most láttuk csak, hogy nincs megállás és a lejtőn csuszunk lefelé, hogy meddig, Isten tudja!

Elővettem a francia forradalom történetét és vártam, hogy mikor melyik fázisa következik a felszabadult salak őrjöngésének.

Volt itt egy asszony (a neve nem méltó a feljegyzésre), aki szakszervezetbe tömörítette a szerencsétlen, a háboru rémségeitől elgyötört, kenyérkeresőtől megfosztott asszonyokat és tőlük „tagsági díjat” szedett, bevádolt bennünket, az előjáróság tagjait, hogy a hadisegéllyel és egyéb közdolgokkal visszaélést követtünk el, tette ezt azért, a „tagsági díjért” valamit nyújtson.

Az akkori kormánybiztos Rózsa Ernő árvaszéki ülnököt bizta meg a vizsgálattal, amely természetesen a vádak alaptalanok lévén, semmiféle — még mulasztást sem állapított meg.

Mikor a nagy teremben a vizsgálat folyt és a község salakját láttam felvonulni az akkori csendőrparancsnokkal az élén, olyan undort éreztem, mint mikor egy tiszta fehérbe öltözött nőnek a pocsolába kell ugrania, hogy életét megmentse.

*

1919 január 16-án a m. kir. 24. honvéd gyalogezred pótzászlóalja Csanády alezredes

parancsnoksága alatt hozzánk menekül, itt marad a megszállásig, amikor az oláhok fogságba vetik a tiszteket. Zilahról jöttek a 24-esek, ahol az oláhokkal megütköztek és Barabás Károly őrnagy parancsnoksága alatt lévő osztag alapos leckét adott a bocskorosoknak, amiért bevonuláskor őt az oláhok halálra keresték.

A rendfenntartás ekkor már a hadsereg felbomlásával igen gyenge, a nemzetőrség csak pénzt akar, kötelességteljesítés teljesen kiveszett a köztudatból.

A forradalom idejére esik az úgynevezett fehér pénz 25 és 100 koronás, egyik oldalán nyomás nélküli bankjegy kibocsátása, amely a proletár diktatura alatt mázsaszámra kerül forgalomba.

*

A Proletár diktatura (Tanácsköztársaság) 1919 március 21-én a kommunisták kezébe kerül az uralom. A katonák vörössel szegélyezik sapkájukat, a csillagokat leszedik, a párthivek pedig veres gombot tűznek fel, a legelső cselekményük a pénztárakat lezárni és minden állásra tanulatlan, hozzá nem értő embereket beültetni, az adószedést és kivetési munkálatokat teljesen beszüntetni.

A forradalom kitörése után sokan bejártak hivatali helyiségembe és beszélgettünk az elkövetkezendőkről, a többek között Bán István akkori tanító is, aki panaszkodott, hogy mint háziipari szövetkezeti igazgató állandóan a munkások között való létet nem bírja, olyan ugyanis a hangulat, hogy minden pillanatban

valami nagyobb fosztogatás és általános felfordulástól lehet tartani, kértük, hogy legyen a munkások között és igyekezzék őket megfékezni és jobb belátásra bírni.

Általános feszültség és szorongás között érkezett el a proletárdiktatura híre hozzánk, a régi előjárókat elküldik, Zágonyi Sámuel elnöklete alatt Nyikos Sándor és Kukli József részvételével három tagu direktórium alakul, 50 tagu munkástanácsot választanak és mindenféle néven nevezendő termelési biztosokat küldenek ki.

A község főbirája, Mészáros László nehezen nyugszik bele a történetekbe, de ő is enged a többségnek és elhagyja főbirói állását.

A kommunizmus e rövid ideje alatt az emberek egymást elvtárs címmel szólítják meg és mindent szocializálni, társadalmosítani akarnak, az üzleteket felleltározzák, a magángazdaságok termékei felett rendelkeznek.

1919 április 22-én 19 tust szednek:

Molnár József pénztárnok, Molnár József, Mészáros László, Ludány Lajos, ifj. Mészáros Gábor, Kemecsei András, id. Demjén Lajos, Soós Géza, Frank József, ifj. Karakas Zsigmond, Fischer Pál, Bárány Gyula, Kun László, Kun Vilmos, Geller József, Boldizsár Zsigmond, Molnár Imre, Szathmári Antal személyében, akiket Budapestre, majd Tiszafüredre akarnak szállítani és összegyűjtik őket a Polgári kör helyiségében. Másnap 23-án 11 kocsira ültetve 27 felfegyverzett vörös őrrrel elindulnak a Sulyos felé, hogy utközben milyen érzésünk volt,

ezt lehetetlen leírni, csak elképzelni lehet, ha az ember mint halálraitélt rab álmatlanul tölt egy éjszakát a siralomházban.

Ohatkócs pusztáig juthattunk, itt egy lovas pásztor jött velünk szemben és azt a hirt hozta, hogy az oláhok bent vannak Tiszafüreden és minden vonat, amely előttünk fut a Nagyhor-tobágy felől francia, oláh katonát és municiót szállít, erre a vezetők rövid tanácskozás után kijelentették, hogy szabadok vagyunk és mehetünk haza.

A szabadulás perce leírhatatlan. Közöltük a direktóriummal, mikor kijelentették „az urak szabadok, mehetnek haza“, hogy a bosszu bennünket nem fog vezetni, s őket, akik tapasztalatlan és tanulatlan embereket is megtévesztettek — nem hagyjuk gyalázatban, ellenük megtorlással nem fogunk élni. Mindenki szemében a megszabadulás és megbocsátás könnye reszketett, elvtársak és tuszok megölelték egymást, aztán megfordítottuk a kocsí rudját és öreinkkel, akik utközben fegyvert, löszert eldobáltak — jöttünk hazafelé.

Érdekes és szívetfacsaró jelenetek játszódtak le a tuszok elvitele előtt a Polgári kör nagytermében, 23-án reggel megengedték a tuszok hozzátartozóinak, hogy a gyűjtő helyiségbe belépjenek és férjük, illetve apjuktól, testvérüktől bucsut vegyenek, sokan csendesen sirtak, mások hangosan zokogtak.

Mikor már a kocsin ültünk, Jakucs Sándor akkori, időközben elhalt állatorvos, mindannyiunk kedves jó barátja minden kocsihoz

odament, könnyes szemmel kezét szoritott velünk és egy szót sem tudott szólani.

A tusz összeszedés a debreceni direktórium távirati rendelkezésére történt. 22-én d. u. Kukli József reszkető kézzel mutatta nekem a táviratot azzal a kijelentéssel, hogy „mi nálunk erre semmi szükség nincsen“ nagyon csodálkoztam tehát, amikor pár órával később a Társaskörben ülve egymásután szölgittgatták ki a vörös katonák a tuszul kiszemelt ismeröst.

23-án este 9 órakor érkezünk haza, én id. Demjén Lajossal egy kocsin voltam a tuszuton, elszánva a halálra, mikor ismét a családomhoz jutottam, abban a meggyözödésben voltam, hogy vége a megpróbáltatásnak és ha jönnek is az oláhok, csak szabadítók lesznek addig, míg hadseregünk és közbiztonsági szerveink reorganizálódnak. Megnyugvásunk korai volt, mert még akkor este érkezett községünkbe egy agitátor csoport Hajduszovát felől és egy üteg tüzérség Hajduszoboszló felől, megszállották 3 ágyuval a Szeghatár környékét, hármat pedig a községben állítottak fel.

24-én megjelent egy politikai terror csapat, amelynek részeg „parancsnoka“ vérfürdőt akart rendezni, e miatt a tuszok legnagyobb része elmenekült, ami indokolt is volt, mert oktalan vérengzésük híre már ekkor községünkben is elterjedt.

Magam is kihuzódtam Angyalházára és onnan a Kun Antal kőszélszegi tanyájára, ahol a háziak nem kérdezősködtek a szokatlan látogatás miatt, hanem igen szívesen láttak. Az Isten áldja meg őket érte!

25-én este jöttem haza, akkorra már 24 emberből álló osztag megszállta a vasuti állomást és előőrseik a hajduszoboszlói országuton portyáztak, minden arra járót igazoltattak, engem kedvezményes vasuti jegy váltásra jogosító arcképes igazolványom felmutatására szabadon utnak eresztettek.

A terror csapatok komikusan voltak felszerelve, félelmesen megrakva kézigránáttal és olyan fellépéssel, mint egy haramiáé, egyiknek Stern Mózes, a másiknak pedig Heizler János a „parancsnoka”.

Még 70 emberből álló csapat volt a községben Szántó nevű városparancsnok vezetésével, másnap mindannyian elvonultak Püspök-ladány felé.

26-án szombaton egész nap szólt az ágyu és gépfegyver, ekkor volt a kabai csata, utána pedig rablás, nálunk semmi kétség az iránt, hogy mi következünk sorra.

Mikor a tuszokat elvitték, hogy a község fej nélkül ne maradjon, főbíróvá Straub Sándor ny. technológiai igazgató, jeles tudóst választják, aki átéli a vörösgárdisták átvonulását és az oláhoknak községünkbe megszállás céljából való bejövetelét.

Straub Sándor született 1857. január 13-án Szolnokon, európai műveltségű, németül, franciául, angolul beszélő férfiú, több elektrotechnikai szakmunkát írt, a m. kir. technológia tanára, később igazgatója volt, 1916. évben történt nyugalomba vonulása óta 1923. évben bekövetkezett tragikus haláláig községünkben

élt, ahol Dregán Gergely rokonától öröklött birtoka és kastélyszerü, kilátótoronnyal ellátott lakóháza van.

Straub Sándor

ny. technológiai igazgató

Megszállás.

1919. május 3-án jött át Kabáról egy oláh tüzérőrmester szénát requirálni, 4-én pedig a 24. gyalogezred itt lévő tisztjeit és altisztjeit elfogják és elviszik.

A következő két napon át Debrecenből jönnek ki a megszállók lovakat requirálni.

Május 6-án egy Popescu nevű főhadnagy 90 emberrel megszállja a községet és megszállja a Soós Géza vendégszerető házát, ahol 12-éig való itt tartózkodása ideje alatt folyton iszik és dőzsöl, a háziak nem bírják, veszélyes arra járni, mert minden valamire való embert behívnak, hogy őket a hivatlan vendég szórákoltatásában felváltsa.

Május 15-én három napi csend után ismét zajos a község, a 14-ik gyalogezred egy zászlóalja egy alezredes parancsnoksága alatt megszállja a községet és akkor 36 munkást, akik a diktatúrában résztvettek, elfognak, 11-et Brassóba internálnak, a többit szabadon bocsátják.

A megszállás alatt két izben fogják el a főjegyzőt és főbírókat, kiszabadításuk érdekében többen bementünk Debrecenbe, ahol Rásó István főispán bátor és erélyes közbenjárására mindkét izben hamarosan szabadon bocsátják őket.

A proletárdiktatúra alatt rettegetésben tartották a községet, a terroristák lövöldözése, a vörösgárdisták fenyegető magatartása, a megszállás alatt az oláhok örökös requirálása és a lakossággal szemben tanusított kiméletlensége, amely Gaál Márton kisbirtokos halálát okozta.

Gaál Márton ugyanis a földjén dolgoztatás közben egyik, talán vadászgató oláh katona fegyveréből golyót kap a fejébe, amely két nap múlva halálát okozza, a lövöldöző katona ellen a parancsnoksága semmiféle eljárást nem indított.

A megszállás megtörténte után házkutatás volt, fegyvereket, löszert kerestek, általános nyugtalanságot okozván.

A diktatura alatt a direktorium tagjait elismerés illeti meg, mert a rendet felbomolni nem engedték és hogy sem vagyonban, sem emberéletben kár nem esett, az ő érdemük, így aztán nálunk az elsorolt lelki depressziókon kívül senkit sem vagyonában különösen nem háborgattak, testi épségben pedig egyetlen egy lakos kárt nem szenvedett, míg ellenben szabadítóink elviszik majdnem minden ingóságainkat és egy nekik semmit sem vétő polgárt megölnek véletlenségből, vagy talán játékból.

1919 április 28-án a vörösgárda harcai a Hortobágy az Ágota csárdánál egy kis vonalban községünk határát érintik.

1919. július vége felé folynak a vörösgárda harcai Kenderes környékén és a Tiszánál az oláhokkal, 22-én este 10 órakor 10—12 kocsival menekülnek a harc, illetve a vörösek elől, köztük Horthy Miklósné az akkori fővezér, most kormányzó neje két fiával és leányával, a római kath. paróchiára mennek, itt meghálnak, majd másnap reggel Debrecen felé folytatják utjukat, ahol egy hétig tartózkodnak. A kormányzónak, Magyarország nagy urának más vonatkozása is van Nádudvarral, az itteni, régi, híres, nevezetes nagybirtokos dévaványai Halassy familiából való volt az édesanyja Halassy Paula.

*

1919 nov. 22-én a gyalogság eltávozása után jön községünkbe a 9-ik oláh lovasezred, amelynek tagjai nemcsak marhát, lovat, hanem szénát, zabot és mindenféle gabonaneműt requirálnak.

Egy izben nagyobb összegű sarcot vetnek ki a lakosságra, eltávozásuk előtt pedig mindenkinek személyazonossági igazolványt kell váltania, ami 5 koronába kerül.

A repairálások nem mennek simán, sok a panasz, az oláhok erőszakoskodnak, sokat tetteleg bántalmaznak, ami keserőséget hagy hátra annak szívében, aki korbácsütéseket kapja, maga az a tudat, hogy a leghitványabb ellenség hágott a nyakunkra, ökölbe szorítja kezünket! Mikor bejöttek rongyosak, mezitlábassak voltak, lovaik pedig valóságos gebék, „diadalmas” előnyomulásuk a fegyelmet nem ismerő vörösgárdával szemben lehetett csak. Mikor kimentek rendes ruházatuk, temérdek marhájuk, szép lovuk és minden katonának bakancsa volt a mi drága pénzünkön.

A „béke” koszaka.

Az 1919. évben Jakab János engedélyt szerez és felállítja a mozgókép színházat a Társaskör nagytermében, 210 néző befogadóképességgel, a színház ma is üzemben van, nem valami nagy látogatottságnak örvend.

1920 március 11-én minden megszálló csapattól megszabadulunk és bevonul a nemzeti hadsereg.

Igen sokan belesodródtak a kommunizmusba, voltak közöttük olyanok, akik hatalmi vágyból, nem meggyőződésből, vagy félelemből tüntetőleg segítettek az „elvtársak”-nak kormányozni, ezek a szerencsétlenek aztán a „dicső” diktatura bukása után a biróság elé kerültek vagy a legjobb esetben a társadatom

bojkottálta őket. Ma már elfelejtettük e kor minden borzalmait és nem jut eszünkbe a meg-
tévelyedettek szemére háynyi tapasztalatlan
botlásukat, amellyel ennek a szegény elcsigá-
zott, a háborútól agyonkinzott országnak olyan
sok kárt okoztak, talán a határok megszűkü-
lése részben ezeknek az akarnokok tehetetlen-
ségének következménye.

A jogrend helyreállta nem ment azonnal,
sok panasz hangzik el és vélt igazságtalanság
történik addig, amíg a régi személy és vagyón-
biztonság helyreáll.

*

1920. évben Ercsey Gyula elhagyja a
főszolgabírói állását s helyébe Papp Sándort
választják meg, alig 28 éves korában, kiváló
közigazgatási szakember, tekintélytartó, eszes,
gyors felfogású, járásában a h.-szoboszlói gázkut-
tal kapcsolatosan — így nálunk is keresztül-
viszi 1926. évben a villamosvilágítást.

Már 1913. évben komolyan foglalkoztunk
a világítás kérdésének illetően való megoldásá-
val, Budapesten Siemens és Schukkert cég
elkészíti a gazdák malma részére (a Kösélyen
tul, a mostani Kádár Sándor portáján állott)
az áramfejlesztő és hálózati tervezetet, nem
sikerül azonban a villamosítás, mert az utcai
világítás céljára 4000 koronát kellene évenként
költenie a községnek. Az 1918. év tavaszán
Straub Sándor elnöklete alatt gyűléskezünk,
megvan a hálózati térkép, a villamosvilágítást
bevezetni szándékozók összeírása, de a forra-
dalom a szépen induló megvalósulást felborítja,

ez 1922-23. években ismét felszínre kerül, de a pénz vásárló erejének folytonos csökkenése dolgába dönti ekkor még merész tervünket.

*

A második gyógyszertárt 1925. augusztus havában állítja fel Erdélyi Mária Irén (Erdélyi Sándor ny. csendőrszázados leánya) miután személyjogu engedélyt kap.

*

Az 1925. évben aratásig nem esett eső, aratás közben egy hétig folyton esett és nemcsak a learatott, de a lábon lévő buza is kicsirázott.

*

1926. évben elkészítetteti a község a háboruban elesett hősök emlékművét Horváth Géza szobrászművésszel és 1926. június 6-án ünnepélyes keretek között leleplezi, résztvesznek az ünnepélyen: a vármegyei tisztikar, politikai és katonai testületek vezetői, utána a társaskörben lakoma következik.

Hősökszobra.

1926. évben a személyfuvarozás lebonyolítására Jakab János 4 személyes gépkocsit szerez be, ez az automobil 1929. év decemberében öngyulladás folytán felrobbant és elégett.

1926. évben építi fel Nagy Antal a piactéren lévő telkén a második legújabb rendszerű, nyersolaj motorerőre berendezett hengermalmot.

A buza ára a háború kitörésekor 20 kor. volt, az oláhok kitakarodása után 100 korona, 1921 június végén már 1000 korona, 1923. évben pedig 600.000 koronára emelkedett, ami 48 pengőnek felel meg, ilyen arányban emelkedtek a többi termény, állat és mindenféle árucikkek forgalmi értékei is, ami a pénzvásárló ereje állandó csökkenésének következménye. Ez az értékcsökkenés addig tart, amíg 1927 július 1-én életbelép a pengő számítás, illetve váltópénz, minden 12.500 K-ért egy pengőt adnak, minden P-ben 100 fillérrel.

A régi rossz papiros helyett jön az értékes pengő, egyszerre nagy bucsu van a pénznek, az addig bőven lévő papírpénz mind ritkább lesz és papirosbankót már igen nehezen lehet keresni, 100 P-ös vagyonosabbak kezében fordul meg, 1000 P-öst pedig alig látni.

A gazdák hozzászórtak ahhoz, hogy könnyűszerrel jutottak sok pénzhez, adósságba keveredtek, s ma az a helyzet, hogy alig 8—10 birtokos kivételével, minden gazda el van adósodva . . . elég szomorú helyzet!

A pengő behozatalakor eleinte a földárok emelkednek, 1928. évben jó, feketeföldért 2000 P-öt is adtak kataszteri holdanként (1600 —-öl), ma ennek csak 50%-át éri; a buza, amely 48 P-ig emelkedett, ma Nádudvaron 3 P gabona szelvénnel együtt 15 P 50 fillér.

Az utolsó 10 év erős küzdelmekben telt el, ez a kis összezsugorított ország minden egyes lakója érzi, hogy a határok szűkek, hi-telezőink nyomorítanak bennünket, az ugyne-

Vezetett utódállamok szorongatják a torkunkat, meg akarnak fojtani.

Az alacsony terményárakkal szemben az ipari termékek a békebelihez viszonyítva 100 %-os emelkedést mutatnak, általában a megélhetés mindenféle társadalmi osztályhoz tartozóknál igen nehéz, a gazda uszik az adósságban, a kereskedő nem tudja árucikkeit elhelyezni, az iparos nem kap megrendelést, még a cigányok is gyengén keresnek, már mulatni sincs kedve senkinek sem.

*

Papp Elek, az öreg kurucz vagy 30 évig képviseli a kerületet, utána egy cikluson keresztül Veszprémy István lesz a követ, kevés vizet zavar, a választás után nem is látjuk többet.

1920 évben dr. Petri Pál akkor miniszteri tanácsos, ma vallás és közoktatásügyi államtitkár lesz nemzetgyűlési képviselő, magas állását és követi tisztét arra használja fel, hogy úgy a köznek, mint a választókerülete lakosainak hasznára váljék. 1927. évben a képviselőtestület Nádudvar község diszpolgárává választja. Adja Isten, hogy minél hosszabb ideig éljen és legyen a követünk.

Dr. Petri Pál

államtitkár, országgyűlési képviselő

Meg kell emlékeznem Árvay Lászlóról, aki 1907. év-től 1928. évig volt a község szolgálatában, amikor is mint iktató nyugdíjba ment.

Fogarassi István 1921. okt. 1-től 1927. szept 30-ig pénztári ellenőr, jegyző volt, amely állást nyugdíjazásakor szanálták.

Nem hagyhatom ki Tóth Jánost a hajduk „hadnagyát” sem, 1928. évben 42 évi szolgálat után „hivatalos székéről” lefordult és meghalt.

Dr. Papp Sándor főszolgabíró 1929. évi november 1-én önkézevel vet véget életének, örökös gyászt hagyva öreg szüleire és kettétört egy fényes tehetséget, egy szépen felfelé ivelő pályát szakít el!

A decemberi közgyűlés Lessényi István dr. vármegyei árvaszéki ülnököt választja meg főszolgabíróvá, igazságos, modern tisztviselő, működése alatt 1930. május 1-én a főszolgabírói székhely 27 év után Hajduszentpályról Püspökladányba költözik át.

Földbirtokreform.

Az Országos Földbirtokrendező Biróság dr. Bihary Kálmán hajduszentpályi, jelenben kir. járásbírósi elnök kiküldöttje útján végrehajtja a földbirtokreformot, melynek során 1923. év december 17-én 445 hadban résztvevő és hadiözvegy egyenként 300 □-öles házhelyhez jut.

Külső területekről 1715 hold, 1015 □-öl területen 1029 földigénylő kap mezőgazdasági művelésre alkalmas földet 800 □-öl legkisebb és 3 hold legnagyobb parcellákkal, a református egyház 35 hold megváltott területet kap, a birtokbaadás 1924. október 1-én történik.

1924. április 17-én 280 hold 1222 □-öl legelőt váltanak és adnak át 141 fejőstehenet tartó földigénylőknek.

Megváltást szenvednek; dr. Czákó Zsigmondné és birtoktársai 122 hold 640 □-öl, Altmann Ignác 25 h., dr. Tormay Gézáne 25 h., Madár János 10 h., Hartstein Sámuel 480 h. 1222 □-öl, Papp Sándor 300 h., Farkas Sándor 323 h., Forrai József és Sándor 233

h. 293 []-öl, Forrai József 133 h. 252 []-öl, Lukács Endréné báró Ragályi Balassa Karolin 156 h. 310 []-öl, Kun Antal (debreceni határ, Kösélyszeg tanya) 17 h. 1369 []-öl, Bleier Józsefné (debreceni határ Kösélyszeg tanya) 19 h. 1200 []-öl, dr. Miklós Ármin (debreceni határ kösélyszeg) 22 h. 324 []-öl Hartstein Nándor (debreceni határ Lenge tanya) 156 h. 137 []-öl területtel, fel kellett vennem a debreceni birtokosokat is, mert ezeknek földje is a nádudvariakéval azonos eljárással váltatott meg és itteni földigénylők között osztatott széjjel.

Házhely céljára megváltást szenvedtek Hartstein István 22 h. 90 []-öl, Kiss István 23 h., Meisels Vilmosné 9 h. 896 []-öl, Simkó Józsefné 18 h. 330 []-öl, dr. Tormay Géza 2 h. 739 []-öl, Nádudvar község 16 h. a belsőséggel összefüggő területtel.

A házhely kiosztással a Senkkert, Nagykert és a régi vásártér egy része épült és népesedett be, mintegy 200 házzal, amelyeknek fedőanyaga rendkívül különböző, nád, gyékény, vörös, fehér és betoncserep.

A legelső vitézi telket br. Ragályi Balassa Karolina adományából—15 holdat a Virágoszugban vitéz Rásó István kapja teljesen ingyen, a jobbmódu gazdától felszerelést is kap, beiktatása ünnepélyes keretek között történik, a Társaskörben diszebéddel, résztvesz, illetve a beiktatást eszközli vitéz Nagy Pál altábornagy, székkapitány, szép szál ember, amellet kitünő szónok, 10 hold bojári földet kap vitézi telek-

ként, vitéz Gyöngy György, 23 hold lóréi vitézi telek, vitéz Burján Gábornak jut.

1929. év őszén a Cserepestanyán helyezkednek el, Molnár Balázs, Törös Imre, Papp László, Csellei Bálint, özv. Lantos Sándorné, Nádasdi Imre, Árva Gergely, László József, Horváth János, Tompa Lajos, Boldizsár János, Bökönyi Gábor, Tóth Imre vitézek.

1929. év október 1-én kapja vitéz dr. Pajor Kálmán a Soós Gézától megváltott 114 hold makkodí földet, Dr. Pajor Kálmán 1925. év óta folytat Nádudvaron ügyvédi gyakorlatot, miután Osvárh Ferencz elköltözésével majdnem 40 évig ügyvéd nélkül volt a község.

Meg kell emlékeznem ezuttal dr. Angyal János barátunkról, aki vasszorgalommal és minden akadályt leküzdő igyekezettel mint állami tanító doktorátust szerez, majd 1928. évben ügyvédi vizsgát tesz és mikor irodája szépen megindul, a sors kifürkészhetetlen szeszélye folytán 1929. február 4-én hülésből származó pár napi betegeskedés után itt hagy bennünket örökre, egy szépen indult karrier török ketté, gyászt hagyva ismerősei, barátai szívében, örök vigasztalanságot családjá lelkében.

Az 1929. évben tavasszal nagy eső esett, utána kemény fagy, amellyel a föld felszivódott és a buza kifagyott.

Az 1930. évben június 1-ig folyton esett az eső, június 1-sejétől szeptember 22-ig számbevehető csapadék nem volt, a legelők elszáradtak, a föld kihaladozott, az ugarlás lehetetlen volt.

Régi nevezetességek.

A múlt század elején a Nagyvajózugban (Ludány Lajos és testvérei tanyája) lévő halmon állott fenn a „Külső halom“ csárda, amelyben Lakatos uram mérte az italt. Ezeknek az utszéli csárdáknak rendkívül nagy szerepük volt annak idején, mert vasut nem lévén, az utasok rendszeren szekeren megtett nagyobb ut fáradalmait itt pihenték ki; de ide jártak a szegénylegények is, akik itt bujtak az őket üldöző pandurok elől.

Négy nevezetesebb korcsmája volt a községnek, ezekben a fokosok gyakran vertek be koponyákat, egy odamondott hetyke szóból bizony előfordult emberhalál is, a nagy verekedéseknek rendszerint nem volt komolyabb oka, jórészt virtusságból keletkezett.

Az „Aligálló“ a most református tanítói lakásul szolgáló özv. Tóth Jánosné és özv. Altmann Zsigmondné háza között lévő épületben volt (Duzs Johanna tanítónő javadalmi lakása).

A „Görbe korcsma a mostani Polgári kör helyén volt, gyermekkoromban még magam is emlékszem rá. Itt történt meg, hogy Tóth Mihály kántor uram belépett egy itce borra nagyon szomjan lehetett, hamar felhajtotta, mikor fizetésre került a sor, maga elébe mormogta „Ezért is meghal valaki.“ Az emberek összebujtak és szörnyűködtek rajta, hogy micso-da vérszomjas ember lehet. Később tudták meg, hogy kántor, aki a temetések alkalmával tekintélyes stólat vág zsebre.

Van ennek a korcsmának sokkal nagyobb eseménye is, itt ebédelt ugyanis Kossuth Lajos, amikor 1849. évben Debrecenbe utaztában Nádudvaron keresztülment.

A „Csillagos” ott volt, ahol most özv. Várady Lajosné Tóth Aurélia lakik, 38 évvel ezelőtt leégett és akkor építették a mostani házat.

Végül a piacon a Szegeletes-féle kávéház és a dr. Halász Sándor házával szemben volt a „Nemillő” nevét onnan kapta, hogy az egész vásártér temető volt hajdanában és nem illő a temetőbe korcsmát építeni. A korcsmánál nagy állás is volt egykor és az én gyermekkoromban az állás mellett lévő nagy akácfa volt már csak a múlt emléke, ezt a fát 1898. évben aratáskor volt iszonyu vihar tövestől csavarta ki.

A „Nemillő” igen nevezetes hely, az édes apám mesélte, hogy az ő gyermekkorában 1855 körül itt játszottak a magyar vándorszínészek, még pedig nem kisebbek, mint Egressy Gábor és társulata, ő is megnézte az előadást, amelyre nemcsak pénzért, de bizonyos számú tojásokért is be lehetett menni.

Van még egy a multból ittmaradt igricek és regösök utóda Rimóczi János, aki nótáit énekszóval kíséri, a hortobágyi csárdánál szokta a vendégeket szórakoztatni, de a jelesebb névnapokon magánházakhoz is elmegy köszönteni. Bizony öreg legény már, a 70-et tapossa, de ma is büszkén emlegeti, hogy 1890. évben a nagy mesemondó Jókainak huzta a hortobágyi csárdánál, amikor is e jelenetet megörökítették és a képet a pesti lapok közölték és

az ujságképet ma is ereklyeként őrzi az öreg regős!

Rimóczi János

A ma képe,

Megkísérlem most Nádudvar község mai állapotát leírni, hogy a később ezt az irást forgatónak nemcsak fogalma legyen a községről, de annak fekvését, területi elosztását intézményeit és társadalmi berendezkedését megismerje.

Nádudvar község a Hajduszoboszló, Kaba, Püspökladány, Karcag, Nagyiván, Kunmadaras

és Debrecen közé ékelt 35.572 katasztrális hold 269□□-öl területen fekszik, amelyből szántó 19034 h. 1448□□-öl kert 127 " 1146 " szőlő 29 " 553 " rét 2859 " 124 " legelő 11.592 " 1055 " erdő 10 " 1152 " nádas 406 " 1437 " földadó alá nem eső 1510 " 1374 " a belsőségre esik körülbelül 1000 hold 1787 lakóházzal, ebből az ujonnan kiosztott telkek száma 218.

Lakcsainak száma 10665, mind magyar anyanyelvű, református 8578, katolikus 1787 izraelita 264, baptista 16 lélek. Foglalkozásuk legnagyobb részben földművelés.

Nagyobb birtokosok :

Forrai József és Sándor	1729	hold
Fischbein Testvérek	1577	"
Hartstein Sámuel	1059	"
Papp Sándor	770	"
Soós Géza	582	"
Farkas Sándor	470	"
Dr. Tormay Géza	424	"
özv. Paulovits Józsefné	389	"
Rásó György	340	"
Dr. Csizy Béla és társai	291	"
Mészáros Gábor	236	"
Demjén Lajos	229	"
Ludány Lajos és testvérei	218	"

A bilkei Pap Zoltán 1004 hold földjét a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete árve-

résen átvenni kényszerült, hasonló a helyzet a Mészáros János 310 holdját illetően, amelyet a Pesti Hazai Első Takarékpénztár vett át.

Legelőtársulatok :

Madarasi Közbirtokosság	2040 hold	455	-öl
Pusztangyalházi "	1505	190	"
Tökhalmi legeltető társulat	843	562	"
Ózei "	688	90	"
Bütei "	654	953	"
Felsőszelencési leg.	475	1482	"
Makkodi "	280	122	"
Peresi "	222	870	"
Alsószelencési "	220	1490	"
Bánomgátvégi "	61	787	"

Az állatösszeírás szerint van : 1356 ló, 2039 szarvasmarha, 1835 sertés, 3907 juh, 8 kecske, 36 szamár, 9 öszvér.

A közigazgatás.

A községnek van több, mint 100 éve 4 országos vására, a vásártartás ideje január, április, augusztus első hétfője és okt. 25-ikét magában foglaló hétfő. Ezenkívül minden szerdán a belső vásártéren heti piac van, de pénteken is árulnak élelmiszereket és zöldséget.

A vásártartásra vonatkozó engedélyt 1811 augusztus 10-én adta ki I. Ferencz király és az 1812-ik esztendőben Sz. György havának 23-ik napján tartott Tekintetes Nemes Szabolcs Vármegye Közgyűlésében ezen Királyi Kegyelmes adomány felolvastatott és minden ellene mondás nélkül kihirdettetett Tekintetes Szabolcs vármegyének Hites Notáriusa Décsy György által.

A község fontosabb ügyei a községi képviselőtestület elé kerülnek, ez áll 20 választott és 20 legtöbb adót fizetőből és az 1886. évi XXII. t. c. alapján : a főbíró, jegyzők, orvosok, törvénybíró, közgyám, pénztárnok, rendőresküdt, esküdtek és állatorvosból, ez utóbbinak csak tanácskozási, míg a többieknek szavazati joguk is van.

Főbíró : Aranyos József birtokos, született Nádudvaron 1860. évben.

Főjegyző : Unyi Géza született 1877. évben Tizsasason, legrégibb tisztviselője a községnek 1901 október 1-én kezdte szolgálatát.

Adóügyi jegyző : Frank József született Nádudvaron 1883 évben.

Közigazgatási aljegyző : Terestényi Emil 1884. évben született Ungvárt.

Adóügyi aljegyző : Szilágyi Béla Nádudvaron 1897. évben született.

Ügyvezető orvos : dr. Kornhauser Sámuel 1868. évben született Ládházán.

Községi orvos : dr. Domokos Ferenc 1891. évben született Nagykikindán.

Állatorvos : Haála Albert 1900 évben született Fenyőkosztolányban.

Számtiszt : Oborzil Dezső 1902. évben született Hajdunánáson.

Negyedik éve jegyzői gyakornok : Oros János 1906. évben született Kisujszálláson.

Iktató : Soós Zoltán Piskin 1901 évben szül.

Irnök : Nemes József 1904 évben Debrecenben született.

I. Végrehajtó: Kovács József 1907. évben Nádudvaron született.

II. Végrehajtó: Mikó Sándor 1892. évben Nádudvaron született.

Ezenkívül rendszeres kisegítő napidijasok: Beke Károly, Rásó Imre és Molnár Sándor.

Törvénybíró: Varga László.

Közgyám: Hodosi Sándor.

Pénztárnok: Molnár József.

Rendőresküdt: Vitéz Törös Imre.

Esküdtek: Magyar Imre, Balogh Gábor, Nagy Lajos.

A kézbesítést, a takarítást, a belső rendfentartást, tűzoltást, 4 kézbesítő, egy postára járó, egy belső hajdu, 4 rendőr és 2 hivatásos tűzoltó végzi.

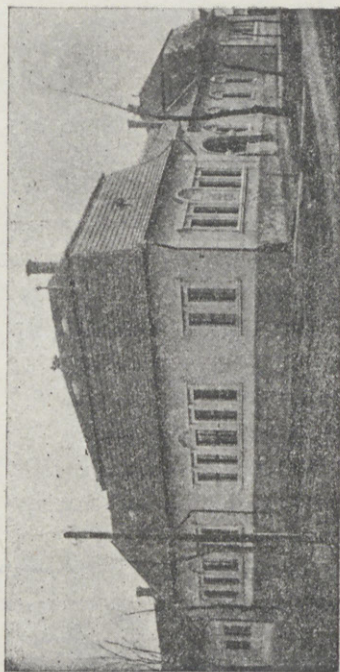
A közbiztonsági szolgálatot a csendőrség végzi 9 csendőrrel Készerű Lajos tiszthelyettes parancsnoksága alatt.

Iskolák.

Állami elemi népiskola 9 tanerővel, igazgatója: Török Sándor született 1876. évben Debrecenben, tanítók: Jakab Sándor, Jakab Sándorné Ábrahám Róza, Czeglédy Györgyné Hajdu Emma, dr. Angyal Jánosné Gaál Vilma Szembrátovits Ferenc, Váczy Endréné Boldizsár Margit, Váczy Józsefné Szász Erzsébet. Gazdasági Népiskola 3 tanerővel, igazgatója: Patay Ferenc született 1891. évben Nagykárolyban, beosztott, Gyulai Julia és Szücs Elemér gazd. szaktanítók.

Református elemi népiskola 10 tanerővel, igazgatója: Szathmáry József született 1890.

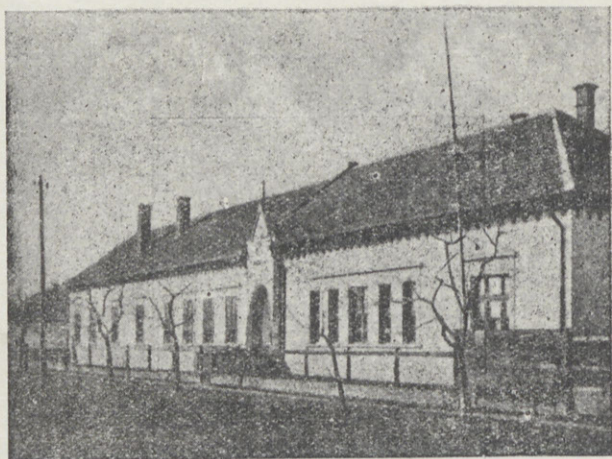
évben Debrecenben, tanítók: Duzs Dezső,
Duzs Dezsőné Szigeti Berta, Duzs Johanna,
Jónás Dániel, Bocskor Mihály, Tóth Jenő,
Szikora János, Kiss Károly, Molnár Miklós.

Reformatus iskola

Római katolikus elemi Népiskola 2 tan-
erővel, vezetője: Sáfrány Ágoston született

1900. évben, tanító még Sáfrány Ágostonné
Lázár Vilma.

Katholikus iskola.

Tanónciskola: igazgatója Bocskor Mihály,
Községi óvoda, óvónő: Oborzil Dezsőné
Csathó Ida 1907. évben született Nádudvaron.
Társadalmi és jótékonyági alakulatok.

A Társaskör 1876. évben alakult 78 tagja
van, elnöke: Ludány Lajos földbirtokos.

Polgári kör 1889. évben alakult, tagjainak
száma: 420, elnöke id. Demjén Lajos.

Általános Népkör 1905. évben alakult,
135 alapító és 150 rendes taggal, elnöke:
Zágonyi Sámuel.

48-as függetlenségi kör 1900. évben ala-
kult, most 120 tagja van, elnöke: Boldizsár
Zsigmond ny. elemi iskolai igazgató.

Nádudvari Iparosok és Kereskedők köre 1896. évben alakult, egy évi szünetelés után a folyó évben megújodott 115 taggal, elnöke: Karakas Zsigmond.

Ipartestület 153 taggal Árvay Sándor kovácsmester elnökkel az élén, részben hatósági jogkört is gyakorol.

Vöröskeresztegylet nádudvari fiókjá 67 taggal dr. Králik József plébános elnöklete alatt.

Tesz 14 taggal, elnöke: Kovács Pál ref. lelkész.

Kossuth cserkészcsapat Kiss Károly tanító vezetése alatt.

Keresztyén ifjusági Egyesület 120 taggal, Török Sándor áll. iskola igazgató elnökkel az élén.

Ref. Leányegylet 32 taggal Czeglédy Györgyné Hajdu Emma vezetésével.

Az 1910. évben alakult Nádudvari ref. Dalegylet Unyi Géza elnök és Szathmáry József karnagy vezetése alatt 30 taggal.

Önkéntes tűzoltó egylet 30 taggal Szilágyi Béla parancsnoksága mellett.

Lovas Bandériuma 22 taggal, elnöke: Ludány Miklós dr.

A gyermekmenhely helyi telepe, 145 állami gyermek van kiadva, teleporvos az intézmény létesülése óta: dr. Halász Sándor, telepfelügyelő özv. Nagy Albertné Nagy Mária.

A Stefánia Szövetség csecsemők és anyák gondozására fiókot tart fenn, főorvosa: dr. Kornhauser Sámuel, gyermekorvos: dr. Pórer Dezső, védőnő: Hajnal Anna.

Mansz helyi csoportja dr. Tormay Gézané Tsehögl Lilla elnöklete alatt 350 taggal.

Vasut, posta, pénzügyek stb.

Kaba—Nádudvari Vasut végállomása,
főnöke: Zombor Lajos főtiszt, pénztárnok:
Lukács Márton.

Vasúti állomás

A postamester: özv. Kerpely Béláné Csapó Rozália 1918. év óta, előzőleg 1915-től édesapja Csapó Dezső volt hasonlóképen szerződéses viszonyban a kincstárral, igen népszerű, nagyon pedáns, jó modoru, intelligens ember volt.

Nádudvari Hitelszövetkezet az O. K. H. tagja 1900. évben alakult, igazgatója: Boldizsár Zsigmond, pénztárnok: Csathó Géza, könyvelő Molnár Jenő.

Nádudvari Takarékpénztár a debreceni Alföldi Takarékpénztár támogatásával alakult.

1904. évben, 1923. évben beszüntette működését, 1926. évben Ács István, a mostani igazgató életre keltette, két év óta a Belvárosi Takarékpénztár affiliációja, hivatalnokok : Stróbel Béla és Kun Anna.

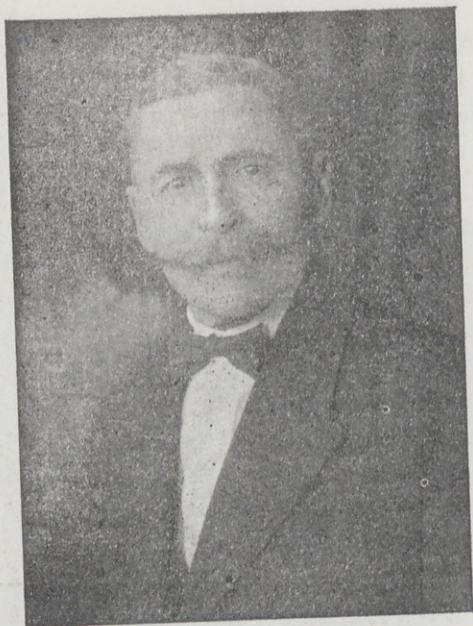
Nádudvari Háziiparosok Szövetkezete 197 taggal, Bán István igazgató a vezetője.

Legrégibb üzletek : a Lippe R. 90 éves, a Karakas Zsigmond cég alapítási ideje : 1883, mindkettő eredeti, a cég tulajdonát képező üzlethelyiségben van ma is.

Van ezenkívül 125 önálló iparos, 17 kereskedő, 2 fatelep és 4 tűzifa kereskedő, 15 italmérő és Hangya szövetkezet.

Községháza

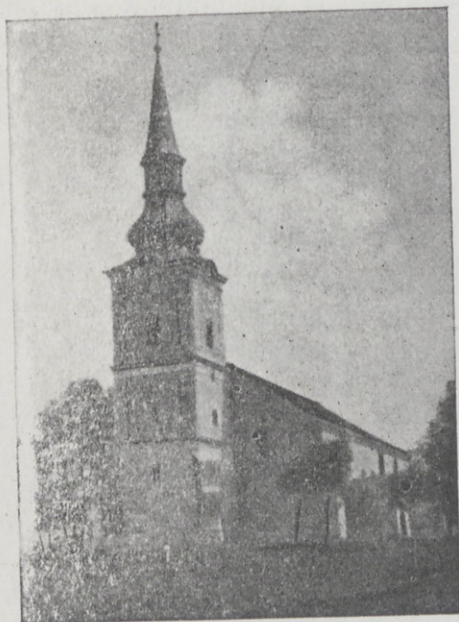
Aranyos József
főbíró.

Egyházak:

A református a legnépesebb egyház, élén Kovács Pál lelkésszel, kántor majdnem 40 éve: Csathó Géza, segédlelkész Batta Zoltán.

A római katolikus egyház beiktatott plebánosa: dr. Králik József, kántor Sáfrány Ágoston.

Az izraelita hitközség rabbija Jungreis Izrael.

Református templom

A református egyház kivonatos története. A református egyház történetének leírását Pál Gergely lelkész kezdi meg 1758. évben, bár maga reformáció Nádudvaron már a XVII. század végén elterjedt.

Az 1793. évben a református, katolikus egyház a földesuraságtól 50—50 kis hold földet kapott.

1772. április 6-án kelt, Tasnádi Pállfy János Szabolcs vármegye főjegyzője által Nagykálló városában kiadott okirat alapján épült a

régi templom (a mostaninak egyharmadrésze volt és annak északnyugati sarkában feküdt)

Biró Gáspár, a legendás gazdagságu nábob javított és nagyobbította a római katolikus templomból a reformáció után reformátussá vált templomot, ezt 1773. évben egészen lebontották.

A régi templom déli fiókját Biró László építtette 1759 előtt, ennek a helyére tornyot huztak fatetővel. Ez a Biró László a mesés gazdagságu Biró Gáspár ivadéka.

Bélyei Péter feljegyzésében írja, hogy 1680. évben egy templom bezsindelyezve találtatott.

A régi templom Győri János tiszteletes ur lelkipásztorkodása idejében 1693. évben renováltatott, ennek az 1772. évig fenállott templomnak a mennyezetét 1647. évben építették.

1772. június 17-én kezdték meg az egyház előljárói a mostani templom napnyugati fele részének és a toronynak építését, a hivek a feljegyzés szerint 2000 és egynéhányan vannak.

Az építés két évig tart és 1774 június 15-én teszik fel a torony gombját tiszteletes Halmi István lelkészkedése és Rásó István kurátorkodása idején, ebben az időben a torony gombba tett emlékiratot Aranyos Mihály a helység hites notáriusa jegyzette.

Az 1772. év április 6-án kiadott építési engedélyben a régi templom, az új templom és torony alaprajza is megvan.

1804—1805. évben épült a mostani templom keleti része, ugyanakkor a falakat egy

öllel feljebb rakták és új tetőt készítettek; 758 adakozó 6659 pengő forintot ajánlott fel építési költségre.

A belső berendezés és a székek egyes családoknak a női ülésekért fizetett megváltási árából állították fel, volt olyan szék, amelyért 300 pengő forintot fizettek.

A toronygombot az egyház 1814. évben Rásó János vármegyei főfiskális bőséges segédelmével megjavíttatta és bearanyoztatta.

A templomtető elnyüvén, az 1824. évben újra zsindelyeztetett.

Az 1856. évben megjavíttatja az egyház a mennyezetet, a tetőt, valamint a templom külső és belső falát.

1863. évben ismét nagyobb átalakuláson megy keresztül a templom, a mostani templom északnyugati részében 75 öl, szélességben pedig 10 öl fal bontatott le és rakatott újra.

A mostani paplak helyén 1808. évben építenek hasonló lakóházat, amelyet mostani Alakjára 1862. évben építenek át.

Az iskolák közül legrégebb a községházával, illetve a templomkerttel szemben lévő „nagyiskola“, amelynek homlokzatát 1929. évben dr. Petri Pál államtitkár, országgyűlési képviselő jóvoltából, állami segítséggel újjáépítették.

A másik, a kántori lakás mellett sarkon lévő iskola tulsó része 1910. évben, a kántori lak felőli újabb szárnya 1929. évben egyidejűleg a másik iskolával épült.

Az egyháznak, 1890. évben Szanicsné vette a két harangját, amelyet 1916. évben elvittek, hogy a béke és szeretet helyett Marsdicsőségére szolgáljon. (Ágyut öntöttek belőlük.)

A történeti adatokat a múlt évben nyugalomba vonult Veress Géza lelkész gyűjtötte össze.

A legelső ref. lelkész
 Pécsváradi Lőrinc 1679 után a
 Bélteky nevű következők 1680 körül
 Tolnai Mihály 1680—1681
 Nádudvari Péter 1681—1684
 Kisvárdai Miklós 1684—1687
 Németh István 1687—1689
 Rápolti Papp Mihály 1690—1691
 Kállai István 1692
 Győri János 1693—1705
 Szurokkai 1706
 Mester—Conti 1707
 Szentpéteri István 1711
 Ruszkai István 1712—1722
 Halászi István 1722—1729
 Szenczi Péter 1729—1734
 Szilágyi Ferenc 1734—1738
 Tatai Csirke Ferenc 1738
 Nemesnépi András 1738—1739
 Bihari Sámuel 1739 meghalt pestisben
 Mihályi János h. lelkész 1739
 Győri János 1740—1744
 Rápolti Papp Mihály 1744—1753
 Vecsei József 1753—1757
 Pál Gergely 1757—1759
 Gyarmati Mihály 1759

- Bélyei Péter 1759—1763
 Kőrösi Mihály 1763—1770
 Halmi István 1770—1786
 Debreceni Papp István 1786—1800
 Somogyi Ferenc 1800—1831
 Szabó Lajos 1831—1832
 Gyákó János 1832—1838
 Baksai Dániel 1838—1862 (utca van elnevezve róla)
 Debreceni Lajos 1862—1866
 Deák János 1866 h. lelkész
 Szivos Mihály 1867 szintén helyettes
 Osváth Lajos 1867 II. 4-től 1891 március 29-ig;
 mint lelkes honvéd a szabadságharcban részt vett.
 Bertalan Gábor helyettes 1890—1891
 Veress Géza 1891 április 25-től 1929 október
 1-ig. Puritán jellemű, tisztán hivatásának élő
 lelkipásztor. 1862. évben született Hajduszo-
 váton, 29 éves korában kerül ezen tekintélyes
 számú egyházközség élére, majdnem 40 éves
 működése a megértés, vallásosság és családi
 szeretet jegyében folyt le, közérdekű műkö-
 dése igen értékes volt, részt vett, sőt leginkább
 előljárt minden olyan munkában, mely a köz-
 ség fejlődését elősegítette és e közönség érde-
 keit szolgálta, terhes hivatalát elhagyva, a múlt
 évben nyugdíjba ment és Debrecenbe költözött.
 Fia Veress Géza dr. Debrecen sz. kir. város
 gazdasági tanácsnoka.

Veress Géza
ny. ref. lelkész

1929. december 22-ike óta Kovács Pál a lelkész, szül. 1901 évben (junius 5-én) Egerben, a középiskolát Sárospatakon, a teológiát Debrecenben végezte, már 26 éves korában fegyverneki lelkész, s mint ilyen vezetési oltárhoz Bakóczy Juditot.

A református egyház ügyeit vezeti a presbitérium, amely 32 választott tagból áll, elnöke a mindenkori lelkész, hivatalból tagjai: az igazgató tanító, a gondnok, egyházi jegyző és kántor,

Kovács Pál

ref. lelkész

A római katolikus egyház rövid története.
A reformáció előtti időben tiszta katolikus falu volt Nádudvar.

A régi anyakönyvek és feljegyzések nincsenek meg, az anyakönyvek vezetése 1752-ben kezdődött latin nyelven.

A mostani templom 1819. évben épült, azelőtt kisebb méretű volt.

Az első plebános 1752-ben Kovács József volt.

Fülöp István 1754 november havában jön lelkészkedni Nádudvarra.

Róm. kath. templom

1763 júniusában Kristóffi Tamás a lelkész. Ebben az időben a Reviczky családból találunk a legtöbb keresztszülőt beírva, ami azt bizonyítja, hogy igen vagyonos lehetett és sok jobbágya volt, akiknél a keresztszülői tiszteget gyakran vállalta.

1765. évben a Verebélyi András nevét találjuk az anyakönyvekben, mint aki a lelkészi teendőket végzi.

1788—1809 években Barta András, 1810-ben Pöstényi János, utána Petrás Antal és Nagy Mihály következnek.

1812. évben Rusvay János a plebános, született 1784 október 28-án Jász-Apáthi városban, 1795. évben elbocsátották az iskolából, 1802. évben vették fel philisophia és theológiára, 1808 márciusában szentelték pappá Egerben.

1831. évben Edelényi József a lelkész, 1833. évben Barkassy Pál plebános következik.

1836 októbertől kezdve az anyakönyvek magyar nyelven vannak vezetve.

1845 május havától Hartman János a plebános.

1850 évtől Ardényi László lelkészkedik, őt már ma is sokan emlegetik és neve közszájon forog.

1877 júliusában Kiszelák Sándor új korszakot nyit, közügyekkel foglalkozik, a társadalmi életben is résztvesz, igen jeles történetbuvár, innen Püspökladányba került, esperes lett és ott is halt meg.

1839 május 9-én Dobó Ferenc kerül az egyház élére, érdekes, nyílt arcára, ősz hajára ma is emlékezünk, nyugalomba vonult és pár évvel ezelőtt halt meg Egerben.

1900 szeptember havában Rabecz Lajos következik.

1909 május 7-től Német József vezeti az egyház ügyeit, fíros-pozsgás arca és jó kedélye mindnyájunk élénk emlékezetében van.

1920 szept. 5-től Benkő Vince igen rövid ideig tartó lelkészkedés után egyházi állását elhagyta és polgári foglalkozást vállalt.

1921. november 15-től kezdve dr. Králik József (szül. 1891. évben Gyöngyösön) beiktatott plebános vezeti az egyház ügyeit, tetterős fiatalember, aki megjavítja a parochia düledező melléképületeit, a mindenütt becsepegő, zsin-dely templomtetőt bádoggal pótolja, az iskola tetejét szintén rendbehozatja és 1929. évben dr. Petri Pál képviselő, államtitkár segítségével új szárnyat épít a paróchia felőli részen, végül a majdnem rom harangozó lakás helyett 1930. évben újat emeltet.

A kántori teendőket Sáfrány Ágoston tanító végzi.

Az izraelita hitközség történetének vázlata.

A temetőben mintegy 250 éves sírokat találtak, ami azt látszik igazolni, hogy Nádudvaron már a török hódoltság idején is laktak izraeliták.

A nádudvari hitközség Hajdu vármegyében a legrégebb.

Az 1798. évben Taub Izsák nagykállói megyei rabbi levelet ír a hitközségnek, amelyben felhívja, hogy az összedőlt templom helyett építsen újat.

Közadakozásból 1800-ban el is készült a ma is meglévő templom, amelyet 1841-évből restauráltak.

Ez az egyetlen régi időből maradt írás, amelyet ma is a lelkész őriz, semmiféle régi levelezés meg nincsen és az anyakönyvek is csak 1850 óta vannak meg és vezetettek.

A legrégebbi rabbi, akiről a hagyomány, illetve a mostani lelkész tud: Glauber Herman 1790 és 1802 között volt Nádudvaron, utána Mayer nevű volt rövid ideig, majd Seelenfreund Sándor, aki 1815-évből halt el, Österreicher Benjámint pedig 1820 körül.

Ezt követi Breyer Zsigmond (apja volt Josua), Nádudvaron 1836-évből halt meg, sírját leszármazói zárt imádkozó hellyel jelölik meg, kiváló tudású, aszkéta volt, a vallás tanításait oly önmegtartóztatással hiszi és vallja, hogy az önsanyargatás legszebb férfikorában sirba dönti, nekem dédapám volt úgy apai, mint anyai részről, bár majdnem 100 év múlt el halála óta, még most is sokat emlegetik fami-

liában, mint az istenfélelem, vallásosság és tudás kimagasló alakját.

Utána Reisz József következik.

1850. évben Fleissig Jakabot választják meg, 1873. évben bekövetkezett haláláig viseli a papi tisztséget.

Rosenfeld Mayer 1879-ig volt a nádudvari hitközség papja, nagy műveltségű, modern, kiváló szónok, innen Miskolc, az ország egyik legnépesebb hitközségének hívja meg.

Jungreisz Izrael
főrabbi

1879-től 1915 évben bekövetkezett haláláig Schük Jakab régi papcsaládból származó rabbi vezeti a hivek vallásos életét, buzgó és a régi hagyományokhoz szigoruan ragaszkodó ember, akinek eszméit követi veje Jungreis Izráel (szül 1882), apósa halála óta öröködi a vallásos szellem és Isten imadásának pontos betartásán.

A hitközség gazdasági természetü ügyeit a 18 tagu választmány és az összes adózókat számszerint 64-et magában foglaló közgyűlés intézi az elnökkel az élén, amely tisztséget ez idő szerint Rosenbaum Bernát viseli.

Temetkezési és jótékonycélú szolgál a Szentegylet 69 taggal Strauszman Mór elnökléte alatt.

Jótékonycélú gyakorol a 65 tagu nőegylet dr. Halász Sándorné elnöknővel az élén.

Mikor krónikámat befejezem, óhajtom, hogy olvasóim ezekből a históriákból okuljanak, s ha majd mi, akik a mai eseményeknek szemtanúi voltunk por leszünk, utódaink, követőink mindig arra törekedjenek, hogy munkájuk ne csak egyéni célt szolgáljon, hanem a köz érdekében is történjék, mert az összefogás erőt jelent, s az erő pedig legyőz minden akadályt és ezzel nemcsak községünk harmonikus működését, hanem országunk boldogulását is előmozdítják és eljön, mert el kell jönni annak az időnek, amikor megint együtt lesznek a hármas bércek és a négyes folyók!

Nádudvar, 1930. szeptember 30.

